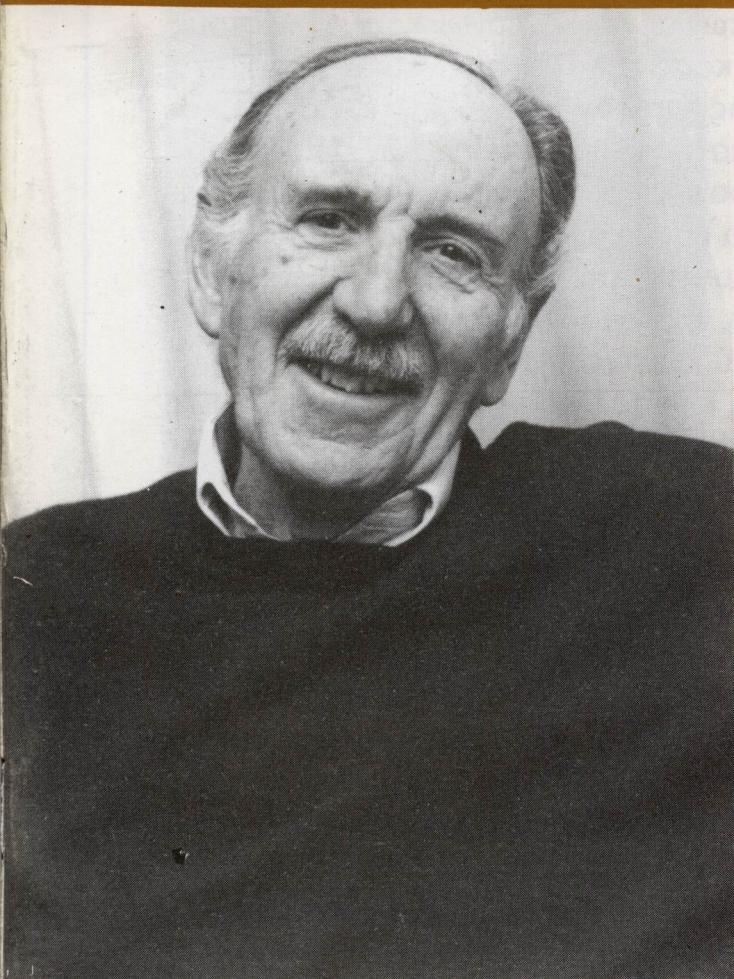

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

δεκαπενθήμερος

Άνδρεας Πανταζόπουλος
Ν.Δ.: οι διαγραφές δά φέρουν διάσπαση;

•
Στρατής Μπουρνάζος
Έλληνοκτόνος παιδαγωγία

•
Νικόλας Σεβαστάκης
Ένσαρκώσεις τοῦ κακοῦ

•
Γιώργος Φαράκλας
Γιά τίν ιδιωτικότητα

•
Γιώργος Μαργαρίτης
Γιά τόν έλληνικό έναέριο χῶρο

•
Πιέρ Μπουρντιέ - Φρανσουά Γκρό^o
Τά περιεχόμενα τῆς έκπαιδευσης

•
Νίκος Θεοτοκάς
Πανεπιστήμια καὶ πανεπιστημιακοί

•
Γιώργος Φαράκλας
Τό φίλημα

•
Παναγιώτης Νούτσος
Νίκος Καλαμάρης

•
Γιώργος Λεωτσάκος
Γιά τίν ἄγνωστη Κάλλας

•
Κλεῖτος Κύρου

γράφουν: Κλεῖτος Κύρου, Νόρα Αναγνωστάκη
Θανάσης Κωσταθάρας, Γιώργος Μαρκόπουλος

Παρασκευή 13 Φεβρ. 1998 • τεύχος 48 • δρχ. 1000

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Δεκαπενθήμερος
Παρασκευή 13 Φεβρουαρίου 1998
τεύχος 48 • δρχ. 1000

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Έλλαδα
· Ετήσια (21 τεύχη): 15.000 δρχ.
· Εξαμηνιαία (11 τεύχη): 7.500 δρχ.
Φοιτητική (21 τεύχη): 10.000 δρχ.
· Οργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 20.000 δρχ.

Εύρωπη

· Ετήσια (21 τεύχη): 17.000 δρχ.

Άλλες χώρες

· Ετήσια (21 τεύχη): 20.000 δρχ.

Τραπεζικός Λογαριασμός

· Αγγελος Έλεφάντης
· Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. Πλατεία Μητροπόλεως 146
άριθ. λογ. 403988-23

· μέ ταχυδρομική έπιταγή
στή διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

· Αγγελος Έλεφάντης
Κέρκυρας 2 Αθήνα 10558
τηλ. 3239.645 • FAX 3227.706
· Εκτύπωση: Αφοί Χρυσοχοΐ
Στυμφαλίας 8,
Περιστέρι, τηλ. 5719937

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ

· Ανδρέας Πανταζόπουλος, Οι διαγραφές θά φέρουν τήν διάσπαση	5
Στρατής Μπουρνάζος, Έλληνοκτόνος παιδαγωγία	6
Νικόλας Σεβαστάκης, Ένσαρκώσεις τοῦ κακοῦ	8
Γιώργος Φαράκλας, Γιά τήν ίδιωτικότητα	11

Γιώργος Μαργαρίτης, Στό τέρμα τῆς «μετά βεβαιό- τητος ἀκολουθούμενης πολιτικῆς»	14
Πιέρ Μπουρντιέ-Φρανσουά Γκρο, 'Αρχές γιά νά σκεφτούμε τά περιεχόμενα τῆς ἐκπαίδευσης	18
Νίκος Θεοτοκάς, Τό αὐγό τοῦ Κολόμδου	23

ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΝΩΡΙΖΩ

Γιώργος Φαράκλας, Φίλημα	26
Παναγιώτης Νούτσος, N. Καλαμάρης: Πῶς «συμβι- βάζεται» δύ υπερδεαλιστής μέ τόν κομμουνιστή	33
Γιώργος Λεωτσάκος, Νίκος Πετσάλης-Διομήδης: Γιά τήν ἄγνωστη Κάλλας	37

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΚΛΕΙΤΟ ΚΥΡΟΥ

Κλείτος Κύρου, 'Ο ποιητής	40
Νόρα Αναγνωστάκη, Πολύ λίγα γιά τόν Κλείτο Κύρου	41
Γιώργος Μαρκόπουλος, 'Από τίς μέρες μιᾶς ἀδέ- σμευτῆς νέοτητας, στούς καρπούς μιᾶς ἐπώδυνης ἐνηλικώσης	43
Θανάσης Κωσταδάρας, Τό Τότε καί τό Τώρα τῆς Λέξης - 'Ο Χρόνος καί τό Αποτύπωμα	47

Ο Πολίτης 1000 δραχμῶν

Δέν χρειάζεται νά ἔξηγήσουμε γιά ποιό λόγο, ἀπό τό παρόν τεύχος, δό Πολίτης θά τιμᾶται 1000 δραχμές: ἀκοίθεια, δέν δηγαίνουμε. Πάντως ή τιμή τῶν συνδρομῶν παραμένει στά σημεοινά ἐπίπεδα. Περιττό ἐπίσης νά ἐπαναλάβουμε διτά κύρια ἔσοδα τοῦ περιοδικοῦ προ-
έρχονται ἀπό τίς συνδρομές. Καλό θά ἦταν νά ἀναγεώ-
νονται ἐγκαίρως, καί ν' αὐγατίζουν.

Νέα Δημοκρατία: οἱ διαγραφές θά φέρουν τή διάσπαση;

Γιά σποιον παρακολούθησε ἀπό κοντά τίς πρόσφατες ἔξελίξεις στή N.Δ., αὐτό τό ἐρώτημα ήταν τό κεντρικό στά χείλη δημοσιογράφων καί στίς ἀγωνίες τῶν πολιτικῶν στελεχῶν τῆς N.Δ. Κάποιοι ήταν σάν νά ἔλεγαν: καλά, ἔγιναν οἱ (αἰφνιδιαστικές) διαγραφές, χρειάζονται φύχραμψες κινήσεις, νηφαλιότητα, νά μήν ὁδηγηθοῦμε στή διάσπαση. Μεταξύ ἀγωνίας καί ἔξορκισμοῦ, τό φάντασμα τῆς διάσπασης τῶν κομματικῶν δυνάμεων πλανιέται πάνω ἀπό τήν παράταξη, ἀπειλώντας μιά παραδεδομένη πορεία, συμπεριφορᾶς, συνήθειες καί πρακτικές: ὑπονομεύοντας, κυρίως, τή σχέση τοῦ κόμματος μέ τό κράτος, ἀναιρώντας, τόν χαρακτήρα της ὡς κόμματος «κυβερνητικῆς κλίσης».

Ἐντούτοις, κανένα στέλεχος, κανένας ἀναλυτής, δέν μίλησε γιά τά πραγματικά δεδομένα τῆς κομματικῆς κρίσης, πού εἶναι οἱ ἀποκλίνοντες στρατηγικοί προσανατολισμοί τημημάτων μιᾶς πολιτικῆς καί κοινωνικῆς συμπαράταξης πού συνηθίσαμε νά τήν ἀποκαλοῦμε συντηρητική. Γιατί τό πρόβλημα τῆς N.Δ. δέν ἔχαντλεῖται σέ προσωπικούς ἀνταγωνισμούς στό ἡγετικό ἐπίπεδο ἀλλά, δπως φαίνεται, συμπυκνώνει ἀσυμφύλιωτες κοινωνικές καί πολιτικές διαιρέσεις: ὅ,τι ἀποκαλεῖται λαϊκή δεξιά, ἀκραία δεξιά, νεοφιλελεύθερη (κεντρώα) δεξιά, πού μέχρι σήμερα μποροῦσαν νά συνασπίζονται καί νά ὁρίζουν «παράταξη», τώρα, ἀδυνατοῦν νά συνευρεθοῦν παράγοντας κοινή πολιτική, κρατική πολιτική, διαχείρισης καί προαγωγῆς συγκεκριμένων κοινωνικῶν συμφερόντων. Καί, ἔτσι, μέ αὐτή τήν ἔννοια, ή διάσπαση εἶναι ἥδη παρόύσα, εἶναι ή διάσπαση μιᾶς ἰδεολογικῆς πρακτικῆς πού ἔξεφραζε ἔναν ὅμογενοποιημένο λόγο περί ἔθνικου συμφέροντος, μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου.

Παλιότερα, ή N.Δ. εἶχε τή δυνατότητα νά πείθει ὅτι συγκεκριμένες ἐπίλογές της σέ πολλά ἐπίπεδα συγκροτοῦσαν ὅμορροπη δέσμη μέτρων ἕκανων νά διαχειρίζονται μέ φερεγγυότητα τήν πορεία τῆς χώρας στόν ἔξω κόσμο καί, ταυτόχρονα, νά περιθάλπουν ἔνα ἐλάχιστο κοινωνικής ἐνότητας, σέ κάθε περίπτωση, τή συνοχή τῆς ἴδιας τῆς «παράταξης». Μιά τέτοια προοπτική διακονοῦσε ὁ καραμανλικός «ριζοσπαστικός φιλελεύθερισμός», ὑπηρετώντας τήν πολιτική ἐνός ἵσχυροῦ κράτους-έγγυητη μιᾶς ὁρισμένης κοινωνικῆς διάταξης. Σήμερα, αὐτό πού διαδηλώνεται εἶναι ή ἀδυναμία μαζικοποίησης αὐτῆς τῆς πολιτικῆς γραμμῆς, χωρίς, ὡστόσο, κάποια ἀλλη, πάντα στό ἐσωτερικό τῆς «παράταξης», γιά παράδειγμα ή νεοφιλελεύθερη, νά μπορεῖ νά δημιουργεῖ τό ἀποτελεσματικό ἐπίπεδο συναίνεσης γύρω ἀπό τίς ἐπίλογές της. Τό χάσμα φαντάζει ἀγεφύρωτο, ἀφοῦ αὐτή ή ἀσυμβατότητα ἐνδυναμώνεται ἀκόμα περισσότερο ἀπό ἀντιθετικές στάσεις καί ἀξίες πού ἀναπτύσσονται στόν κοινωνικό κορμό της.

Κάποιοι ἔχουν τήν τάση νά ὑποτιμοῦν αὐτόν τόν τελευταῖο παράγοντα, τίς κοινωνικές διαφοροποιήσεις πού παράγονται στή βάση ἀξιακῶν ἐπίλογῶν. Οἱ ἀποκλίσεις πολιτικῶν ἀξιῶν ἀνάμεσα στό ἡγετικό προσωπικό τῆς σημερινῆς N.Δ. εἶναι τέτοιες —ἀλλά καί ἀντίστοιχα στόν κοινωνικό τής κόσμο— πού ὑπονομεύουν ἀποφασιστικά αὐτό τό κόμμα, ώς «πολυυπλεκτικό κόμμα κυβερνητικῆς κλίσης». Μέ ἀλλα λόγια, ἡ ἀξιακή κρίση εἶναι τέτοια, πού θρυμματίζει τήν ἴδια τήν ἔννοια τῆς «πολυυλεκτικότητας», ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατον νά μετουσιωθοῦν σέ πολιτική γραμμή κάποια ἀξιακά προτάγματα, ἔνα μίνιμουμ κοινῶν ἀξιακῶν παραδοχῶν ἐνσαρκωμένων σέ κρατική πολιτική.

Τό ἄν, ὡστόσο, ή N.Δ. τελικά «θά διασπασθεῖ» (καί τυπικά), αὐτό θά ἔξαρτηθεῖ ἀπό τίς ἀντοχές τοῦ πολιτικοῦ συστήματος νά ἀντιμετωπίσει μιάν αὔξουσα ἔθνο-κοινωνική συνθετότητα, ἀπό κοινωνικές μετατοπίσεις ὁμάδων πρός ἀλλα σημεῖα τοῦ πολιτικοῦ ἀξονα καί, σίγουρα, ἀπό τή ροπή καί τό ρυθμό πού θά πάρει ή εύρωπακή ἐνοποίηση, «ἀντανακλώμενη» ώς ἐσωτερικό πολιτικό διακύβευμα. Τό μόνο σίγουρο γιά τήν ὥρα εἶναι, τό προφανές, ή ούσιαστική πολιτική ἀποδυνάμωση τῆς N.Δ..

Ανδρέας Πανταζόπουλος

«Ἐλληνοκτόνος παιδαγωγία»

Μέ αὐτὸν τὸν εὕγλωττο τίτλο ὁ Χρ. Γιανναράς, στήν *Καθημερινή* (19.10.97), ἀποκαλύπτει «τὸ ἀπροκάλυπτο ἔγκλημα πού συντελεῖται στὰ ἐλληνικά σχολεῖα δύο δεκαετίες τώρα»: τὰ ἀναγνωστικά τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ προάγουν τὸν «ἀπροκάλυπτο ἀφελληνισμό τῆς νεολαίας μας», τὸν ὅποιο «ἀπεργάζεται ἀνενόχλητη μιά χούφτα φανατικῶν στὸ ὑπουργεῖο Παιδείας». Τό ἄρθρο πυροδότησε σειρά δημοσιευμάτων: ή Ἀμ. Γερακανάκη καὶ ὁ Μ. Κοκολογιάννης μέ επιστολές τους στήν *ἰδια ἐφημερίδα* (21.11 καὶ 21.12.97), ἐντοπίζουν στό ἀναγνωστικό τῆς δ' δημοτικοῦ «ἐλληνοκτόνο» καὶ «βλαπτικό γιά τίς παιδικές φυχές» κείμενο, πού ἀναφέρεται στὸν πόλεμο τοῦ 1940.

Στίς 11 Ἰανουαρίου, στὸ *Βῆμα*, ὁ Γ. Μαρίνος υἱόθετεī πλήρως τὸ γράμμα καὶ τό πνεῦμα τῶν καταγγελιῶν, πλειοδοτώντας σέ βαρεῖς χαρακτηρισμούς: «ἄθλιο κείμενο», «ἄθλια ἐλληνικά», «ἐπαίσχυντα σχολικά βιβλία» τά ὅποια δημιουργοῦν «ἐθελόδουλους, ὅπως ἐπιδιώκουν τό ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ τά "προοδευτικά" στελέχη του».

Λίγες μέρες ἀργότερα (15.1.95) ὁ Κ. Κάρης στήν *Αὔγη* ἀποκαλύπτει τή μεγαλειώδη γκάφα: τό ἐπίμαχο κείμενο ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα ἀπό διήγημα τοῦ Ἡ. Βενέζη. Ὁ Γ. Τριάντης, ἐν συνεχείᾳ, θεωρεῖ ὑποχρέωσή του, στήν *Ἐλευθεροτυπία*, νά ὑπερασπιστεῖ «τὸν πυρήνα τῆς χριτικῆς Μαρίνου» (βλ. καὶ τίς ἀπαντήσεις του στὸν Ἡ. Κανέλλη, *Αὔγη*, 30.1.98 καὶ *Ἐποχή*, 1.2.98). Ὁ Γ. Μαρίνος μετά τὴν ἀποκάλυψη τοῦ συγγραφέα τοῦ «ἄθλιου κειμένου», ἀπαντᾶ (*Τό Βῆμα*, 25.1.98) ὅτι, ἂν τὸ γνώριζε ἔξ ἀρχῆς, θά πρόσεχε κάπως τίς διατυπώσεις, ἀλλά, οὐτε λίγο οὔτε πολύ, πάλι τά *ἰδια θά* ἔγραφε.

Δέν θά ἐπιμείνω στήν οὓσία τοῦ ζητήματος, ἀφοῦ αὐτή ἔχει ἥδη καλυφθεῖ ἐπαρκῶς (βλ. τά ἄρθρα τοῦ Κ. Κάρη, *Αὔγη*, 15.1.98, τοῦ Ἡ. Κανέλλη, *Ἐποχή*, 25.1.98 καὶ τοῦ Μ. Βασιλάκη, *Ἐξουσία*, 29.1.98). Θά ἀξιζεῖ ὅμως νά σταθοῦμε στούς ὅρους μέ τούς ὅποιους τέθηκε τό ζήτημα, καθώς αὐτοί ἀποδεικνύονται ἔξαιρετικά διαφωτιστικοί τόσο γιά τήν οὓσία τῆς καταγγελίας ὅσο καὶ γιά τήν συνολική ἀντίληφη τῶν «ἐγκαλούντων».

α) «Ἡ βεβαιότητα περὶ δράσεως σκοτεινῶν κύκλων πού βυσσοδομοῦν ἐναντίον τοῦ ἐλληνισμοῦ, περὶ ὑπάρξεως «ὑποχθόνιων σχεδίων» ἀφελληνισμοῦ (ἀπόφεις πού οἱ πρωταγωνιστές τῶν καταγγελιῶν ἔχουν πρό πολλοῦ ἀσπασθεῖ πλήρως — βλ. καὶ τήν περίφημη ἐπιστολή Κίσινγκερ) ἀποδεικνύονται μᾶλλον κακοί σύμβουλοι. Γιατί τέτοιες βεβαιότητες εἶναι πού ὁδηγοῦν τὸν Γ. Μαρίνο —όρκισμένο ἔχθρο τῆς ὀκνηρίας, τῆς «ἡσσονος προσπάθειας» καὶ τῆς δημοσιοπαλληλικῆς ραστώνης— νά ἔκτιθεται ώς προχειρολόγος: τόν κάνουν *ἰδιαίτερα δεκτικό* ἀπέναντι στίς καταγγελίες κάποιων ἐπιστολογράφων, τόν ὁδηγοῦν νά τίς υἱόθετήσει καὶ νά τίς ἀναπαράγει μάλιστα, χωρίς νά πράττει τό στοιχειώδες: νά ἀναζητήσει τό *ἴδιο τό σχολικό βιβλίο* —ὅπότε καὶ θά διαπίστωνε ὅτι τό «ἄθλιο κείμενο» ἀνήκει στὸν Ἡ. Βενέζη. Καὶ ὅλα αὐτά γιά ἔνα, ὑποτίθεται, κεφαλαιώδες ζήτημα, ἔναν κίνδυνο *ἰσοδύναμο* ἢ καὶ μεγαλύτερο ἀπό τήν «τουρκική ἀπειλή: τήν πλαστογράφηση τῆς ἐλληνικῆς ἴστορίας ἀπό τούς Σκοπιανούς», ὅπως γράφει ὁ Χρ. Γιανναράς καὶ φαίνεται νά συμμερίζεται ὁ Γ. Μ.

‘Ο συντάκτης τοῦ *«Κοινοῦ Νοῦ»* συλλαμβάνεται, γιά δεύτερη φορά, νά ἀνακριβολογεῖ: στήν ἀπάντησή του ἀναφέρεται, δις, στίς «κυρίες πού ἐπιμελήθηκαν τό ἀναγνωστικό τῆς Δ' Δημοτικοῦ»· πλήν ὅμως, ἀνοίγοντας τό βιβλίο, διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἔξαμελής συντακτική

Διά γυμνοῦ ὁφθαλμοῦ

όμαδα εἶναι ἀμιγῶς ἀνδρική! Τό πράγμα θά παρέμενε ἄνευ σημασίας, ἂν δέν ύποφιαζόμουν κάποιου εἰδούς προκατάληψη, ή ὅποια ὁδηγεῖ, αὐθορμήτως, στήν ἀνακάλυψη κάποιων θηλυκῶν, κατά προτίμηση, ὑπονομευτῶν τῆς ἔθνικῆς γλώσσας καί παιδείας!

β) Τά σχολικά ἐγχειρίδια, ἀσφαλῶς, μποροῦν νά ἔξεταστοῦν ὑπό τό πρίσμα τῶν ἀξιῶν, τῶν ἰδεολογικῶν στερεοτύπων, τῶν κανονιστικῶν προτύπων πού προβάλλουν καί καλλιεργοῦν —καί κάτι τέτοιο συνιστά τόσο ἀντικείμενο μελέτης (ή σχετική βιβλιογραφία, ἀλλωστε, ἀριθμεῖ πληθώρα τίτλων) ὅσο καί κριτικῆς. Μέ μιά προϋπόθεση: τήν τήρηση στοιχειωδῶν κανόνων ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας ἡ, ἐστω, λογικῆς καί σοβαρότητας. "Ἐνας ἀπό τούς πρώτους αὐτονόητους τέτοιους κανόνες εἶναι νά λαμβάνεται ὑπόφη τό σύνολο καί ὅχι κάποια ἀποστάματα—αὐτά πού μᾶς ἔξυπηρετοῦν. Εἰδάλλως, ὁ καθένας μπορεῖ, μέ εύχερεια, νά ἀποδεικνύει ὁτιδήποτε, ἀκόμη καί τά πιό ἀπίθανα καί ἀντιφατικά μεταξύ τους. Ὁ πειρασμός, στήν περίπτωσή μας, εἶναι μεγάλος, ἀφοῦ τό προηγούμενο ἀκριβῶς κείμενο τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἀναφέρεται στή μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.

'Από κεῖ καί πέρα, ἀπό τή στιγμή πού θά μεταβοῦμε ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς μελέτης στό πεδίο τῆς κριτικῆς, δέν εἶναι καθόλου προφανές ὅτι ὁ «πατριωτισμός» —οριζόμενος μάλιστα μέ τά κριτήρια τῶν «έγκαλούντων»— ἀποτελεῖ, ἔξ ορισμοῦ, τήμόνη, ὑπέρτατη καί ἀναμφισβήτητη ἀξία.

γ) Μέ βάση τήν ὁδύτητα τῶν χαρακτηρισμῶν, τά ἐπαπειλούμενα δεινά καί τά δέοντα τά δποταί τίθενται, κινδύνευει κανείς πρός στιγμήν νά πιστέψει ὅτι τά ἀναγνωστικά ἐπιδίδονται σέ συστηματική κατήχηση ἐναντίον τοῦ πολέμου καί τοῦ στρατοῦ, ὅτι ἔχουν παρεισφρύσει σέ αὐτά μανιφέστα ἀρνητῶν στράτευσης ἡ κάποια ἐκτενής μπροσούρα τροτσικιστικῆς ὁμάδας, ἀπό ἐκεῖνες πού μιλοῦσαν κατά τή διάρκεια τῆς Κατοχῆς γιά τόν «ἐπαναστατικό ντεφετισμό» καί ἀλλα παρόμοια. Γιατί σέ τέτοιες φύσεως κείμενα θά μποροῦσαν νά ἀντιστοιχοῦν παρατηρήσεις καί ἐγκλήσεις σάν τίς ἀκόλουθες:

«Καὶ τό πνεῦμα αὐτό διδάσκει στά παιδάκια τοῦ Δημοτικοῦ μέ δυό λόγια ὅτι κακῶς ἡ τότε κυβέρνηση ἀμύνθηκε κατά τίς ἐπιθέσεως τῶν Ἰταλῶν στήν Ἀλβανίᾳ καί κακῶς ἐστάλη ὁ πατέρας τοῦ μικροῦ βοσκοῦ νά σκοτώνει Ἰταλούς καί Γερμανούς, ἀντί νά τούς ἀφήσει νά καταλάβουν ἀνενόχλητοι τήν Ἐλλάδα.

Καί ἀφοῦ δέν γίνεται ἡ παραμικρή διάκριση μεταξύ ἀμυντικοῦ καί ἐπιθετικοῦ πολέμου, εἶναι φυσικό στήν φυχή τῶν παιδιῶν μας νά ἐδραιώνεται μέ τέτοια διδάγματα ἡ πεποίθηση ὅτι κακῶς ὑπάρχει στρατός, κακῶς στρατεύονται οἱ νέοι καί κάκιστα θά κάνει ἡ κυβέρνηση ἄν διατάξει νά ἀμυνθοῦν ὁ στρατός, τό ναυτικό καί ἡ ἀεροπορία μας σέ περίπτωση ἐπίθεσης ἀπό τήν Τουρκία, ἀφοῦ ἔτσι θά σκοτώνουν Τούρκους» (Γ. Μαρίνος, Τό Βῆμα, 11.1.98).

Τέτοια χορεία λογικῶν αὐθαίρεσιῶν καί ἀλμάτων προξενεῖ ἀληθινό τρόμο καί σύγχυση, ὅχι βέβαια στίς ἀγνές παιδικές φυχές —αὐτές πού ἔχουν βλαφθεῖ ἀνεπανόρθωτα ἀπό τά «έλληνοκτόνα ἀναγνώσματα» κατά τούς «κριτές» μας— ἀλλά στό μυαλό τῶν ἔλλογων ἐνηλίκων. Τό καλύτερο ἀντίδοτο εἶναι νά θυμηθοῦμε ἀπλῶς τό κείμενο τοῦ Βενέζη, τό ὅποιο μπορεῖ νά ἐπιφέρει αὐτά τά τρομακτικά δεινά:

«Ο 'Αντώνης ήταν ἔνα μικρός βοσκός καί ήταν δέκα χρονῶν, ὅταν ὁ πόλεμος ἥρθε, στά 1940, στήν Ἐλλάδα. Ζοῦσε μέ τόν πατέρα του καί τόν παππού του, βόσκοντας τά πρόβατά τους στά βουνά (...). Τότε ὁ μεγάλος πόλεμος, ἀφοῦ ταξίδεψε πολλές χῶρες καί πέρασε πολλά βουνά καί πολλές κοιλάδες, ἥρθε στήν Ἐλλάδα, πῆρε τόν πατέρα τοῦ μικροῦ βοσκοῦ ἀπ' τή γαλήνη τοῦ λόφου καί τόν ἔστειλε νά σκοτώνει ἀνθρώπους».

δ) 'Ο Γ. Μαρίνος, ὅταν ἀποκαλύπτεται τό σφάλμα του, ἐπιλέγει μιά ἀτυχή γιά τόν ἴδιο καί ἀρκετά ἐπικίνδυνη γιά τούς ὑπόλοιπους γραμμή ἀμυνας:

«Δέν βλέπω γιατί θά ἔπρεπε νά ἀλλάξω ἀποφη ἐπειδή τό κείμενο αὐτό ὑπογράφεται ἀπό τόν μεγάλο λογοτέχνη τῆς γενιᾶς τοῦ '30 (...). Βαρύνομαι ἐπίσης μέ τόν χαρακτηρισμό "ἄ-

Διά γυμνοῦ ὁφθαλμοῦ

θλια ἐλληνικά" (...). Ασφαλῶς ἀν ἐγνώριζα τὸν συγγραφέα, θά ἦμουν προσεκτικότερος στόν χαρακτηρισμό τοῦ κειμένου, πού ὅμως ἔτσι ήταν πιό εἰλικρινής, μολονότι ὑπερβολικός. Ἡ σωστότερη λέξη (sic) θά ήταν "προβληματικά ἐλληνικά", γιατί ὅποιος ἔχει διαβάσει τά σημαντικότερα ἀπό τά βιβλία τοῦ ὑμνητῆ τῆς Ἰωνίας καί ἰδιαίτερα τό "Νούμερο" δέν μπορεῖ νά μήν ἔχει ἐνοχληθεῖ μέ τή σχετική ἀδιαφορία μέ τήν ὅποια χειρίζεται τή γλώσσα μας ὁ Βενέζης, ἵσως για λόγους αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως. "Αλλωστε δέν εἶναι ὁ πρῶτος οὕτε ὁ τελευταῖος πού χάριν τῆς λογοτεχνικῆς ἐλευθεριότητας ξεφεύγει ἀπό τήν ὄρθη γραφή καί σύνταξη". (Τό Βῆμα, 25.1.98).

Αφήνοντας κατά μέρος τήν ἀπορία ἀν πράγματι ὁ Γ.Μ. θά ἔγραφε τά ἴδια γνωρίζοντας τόν συγγραφέα, ἃς προχωρήσουμε στά οὔσιωδη. Τό γεγονός ὅτι ὁ Ή. Βενέζης εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ «ἄθλιου κειμένου» δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιά ἐντυπωσιακή «ἀποκάλυψη», ἡ ὅποια προξενεῖ θόρυβο καί ἔκθέτει τόν Γ.Μ. ως προχειρογράφο, ἀλλά καθοριστικό στοιχεῖο, τό δόποιο μεταβάλλει ἀρδην τό τοπίο ἀκυρώνοντας τήν οὐσία τοῦ σχολίου.

Κι αὐτό γιατί βασική προκείμενη τῆς ἐπιχειρηματολογίας ήταν ἡ σκιαγράφηση τῆς ταυτότητας τοῦ συγγραφέα, ἐνός συγγραφέα ρίζικά διαφορετικοῦ ἀπό τόν Βενέζη· ἀπό μόνες τους ἡ σφοδρότητα καί ἡ ἀπολυτότητα τῆς γραφῆς μαρτυροῦν γ' αὐτό: «Γιά τό ἄθλιο αὐτό κείμενο, πού δέν εἶναι τό μόνο, εὐθύνονται τό ὑπουργεῖο Παιδείας καί εἰδικότερα τό Παιδαγωγικό του Ἰνστιτοῦτο, γιατί αὐτό ἀνέθεσε στούς «έκπαιδευτικούς» πού τό συνέγραψαν (μέ ἄθλια ἐπιπλέον ἐλληνικά) καί αὐτό τό ἐνέκρινε, ἀν δέν τούς ἔδωσε καί τίς σχετικές ὁδηγίες γιά τό πνεῦμα πού θά τό διέπει». (Τό Βῆμα, 11.1.98).

"Οταν λοιπόν ἡ πραγματικότητα ἀποδεικνύεται διαφορετική, ὁ Γ.Μ. ἀντί νά ἀναπροσαρμόσει τίς ἀπόφεις του, προτιμᾶ νά ἀναπροσαρμόσει τήν πραγματικότητα· κάτω ἀπό τόν μανδύα τῆς εἰλικρίνειας καί τῆς γνησιότητας («δέν βλέπω γιατί θά ἔπρεπε νά ἀλλάξω ἀποφη») μᾶς ἀποκαλύπτεται τό βασίλειο τῆς αὐθαιρεσίας. Τό σταθερό σημεῖο, «ἡ ὑπονόμευση τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος» δέν ἀλλάζει· ἀπλῶς θά ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ συγγραφέας, ἐν τέλει, δέν εἶναι καί τόσο «ὑπεράνω ὑποφίας»: μεγάλος συγγραφέας βέβαια, ἀλλά «εἶχε γαλουχηθεῖ ἀπό τό εἰρηνιστικό κίνημα, χάρη στό δόποιο παραδόθηκε ἀμαχήτι στίς ὁρδές τοῦ Χίτλερ σχεδόν ὀλόχληρη ἡ Εύρωπη» (!;), ἀσε πού «χειρίζεται μέ σχετική ἀδιαφορία τή γλώσσα» καί ἀλλωστε, ἃς μήν τό ξεχνᾶμε, «δέν εἶναι οὕτε ὁ πρῶτος οὕτε ὁ τελευταῖος πού χάριν τῆς ἐλευθεριότητος ξεφεύγει ἀπό τήν ὄρθη γραφή» κ.τ.λ., κ.τ.λ.

ε) Ό Γ. Τριάντης στήν παρέμβασή του, τεμαχίζοντας κατά τό δοκοῦν τήν ἐπιχειρηματολογία, ἀποδεικνύεται ὁ παδός ἐνός βολικοῦ, ἀλλά ἀμφιβόλου νομιμότητας, ἐκλεκτικισμοῦ: ἀν καί δέν συμμερίζεται «τούς χαρακτηρισμούς ("ἄθλιο κείμενο") οὕτε ἐπιμέρους κρίσεις (π.χ. γιά τόν "Αρη Βελουχιώτη, γιά τίς προθέσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν πού ἐπέλεξαν τό κείμενο τοῦ Βενέζη κ.λπ.)», θεωρεῖ ὅμως ὅτι «ὁ πυρήνας τῆς κριτικῆς ἐναντίωσης τοῦ Γ. Μαρίνου (σ.σ. = ἡ μή διάκριση ἐπιθετικοῦ καί ἀμυντικοῦ πολέμου) δικαιώνεται».

'Αναζητώντας ὅμως τόν «πυρήνα τῆς κριτικῆς ἐναντίωσης» —παρεπιμπτόντως, μᾶλλον ὁ χαρακτηρισμός ἀκριτηθεῖ ὁ παδός τοῦ πολέμου— πολύ δύσκολα θά καταλήγαμε στό συμπέρασμα ὅτι αὐτός εἶναι ἡ μή διάκριση ἀμυντικοῦ καί ἐπιθετικοῦ πολέμου. 'Επειδή ἔδω δέν μποροῦμε νά ἀναπαράγουμε ὀλόκληρο τό ἀρθρο, ἃς ἀρκεστοῦμε στά λόγια μέ τά ὅποια τό συνοφίζει ὁ ἴδιος ὁ Γ.Μ.: «στό σημείωμά μου τῆς 11ης Ἰανουαρίου ἀποκάλυπτα τή μεθοδική ὑπονόμευση τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων ἀπό τά ὅσα διδάσκονται ἢ δέν διδάσκονται».

Γι' αὐτό ἀλλωστε ὁ «πυρήνας» δέν περιβάλλεται ἀπό ἀναλύσεις περί διδακτικῆς, περί τῶν εἰδῶν τοῦ πολέμου κ.λπ. —καθώς θά ταίριαζε σέ μια «κριτική ἐναντίωση» τοῦ εἰδούς πού φαντάζεται ὁ Γ. Τριάντης— ἀλλά ἀπό διάφορες κινδυνολογίες καί τίς διαμαρτυρίες κάποιους ταξίαρχου γιά τό γεγονός ὅτι «ἡ στρατιωτική θητεία ἔχει παύσει νά διάγεται πιστά καί φιλότι-

μα: (...). Οἱ περισσότεροι στρατιῶτες σιτίζονται σέ ἑστιατόρια (fast food) (...). Στίς ἔξοδους φέρουν πολιτική περιβολή, τήν δύοια συντηροῦν ἐπιμελῶς σέ εἰδικές ἴματιοθήκες τῆς μονάδος (...). Κατά τήν κατάκλιση πολλοὶ ἀντί στρατιωτικῶν κουβερτῶν χρησιμοποιοῦν ὑπνόσακους πού ἀγοράζουν μέ δικά τους χρήματα».

στ) 'Ολοκληρώνοντας, ἃς ἐπισημανθεῖ ἔνας διπλός κίνδυνος πού θά ἔπρεπε, κατά τή γνώμη μου, νά ἀποφύγει ὅποιος ἐμπλέκεται σέ μιά τέτοια διαμάχη:

'Αφενός, νά ἀρχίσει νά ὑπερασπίζεται ὡς πατριωτικά καί «έθνωφελή» τά ἀναγνωστικά, γινόμενος ἀπολογητής τοῦ ἰδιότυπου «πατριωτισμοῦ» τῶν ἐγκαλούντων καί, κυρίως, παραβιάζοντας ἀνοιχτές θύρες: ὁ «πατριωτισμός», στίς ποικίλες ἐκδοχές του, ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ, ὅπως ἀναπτύσσεται καί στίς σχετικές μελέτες, μιά ἀπό τίς βασικές ἀξίες πού προάγεται στά ἐγχειρίδια.

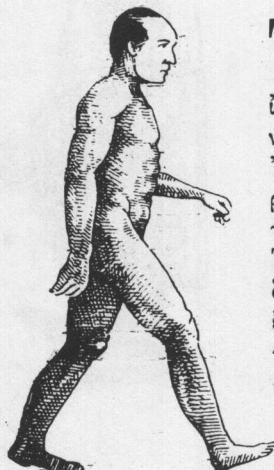
'Ο δεύτερος κίνδυνος, στὸν ἀντίποδα τοῦ προηγούμενου, εἶναι, «μεταφράζοντας» τρόπον τινά τούς ὄρους τῆς καταγγελίας, νά ἔξαρθοῦν τά σχολικά βιβλία ὡς προπύργια τῆς «εἰρηνοφιλίας», τοῦ «διεθνισμοῦ» κ.ο.κ. 'Ετσι ὅμως, ὑποβαθμίζονται καί παραγνωρίζονται βασικά χαρακτηριστικά τους, ὅπως ὁ κυρίαρχος ἐλληνοκεντρισμός τους· καί, ἀκόμη, ἔξακολουθοῦμε, ἔστω καί ἀντιστρόφως, νά κινούμαστε στό ἴδιο ὀλισθηρό ἔδαφος τῆς μέτρησης τῶν κειμένων μέ βάση τήν πατριωτική τους ἀξία.

'Ἐν κατακλείδι, μιά ἀπό τίς ἐπιβλαβέστερες συνέπειες ὅλων τῶν παραπάνω εἶναι ἡ συσκότιση τῶν πραγματικῶν ζητημάτων (τά δύοια καί πολλά καί σοβαρά εἶναι), ἡ διαστροφή τῶν ὄρων καί τῶν κριτηρίων, ἡ ἐνασχόληση μέ κάθε λογῆς ἀπιθανότητες, ὅπως π.χ. ὃν ἐπίκειται ἡ κατάλυσις τοῦ κράτους, ἢν οἱ μπολσεβίκοι ἐλέγχουν τὸν Ο.Ε.Δ.Β. καί ἐάν μιά δράκα φανατικῶν, ἔδρεύουσα στήν ὁδό Μητροπόλεως, ἀπεργάζεται τόν ἀφελληνισμό. Προαπαιτούμενο ὅμως κάθε σοβαρῆς προσέγγισης εἶναι ὅχι ἀπλῶς νά ἀντικρούσομε, ἀλλά, κυρίως, νά ἔχασσομε πλήρως τά περί «έλληνοκτόνων» καί «πατριωτικῶν» ἀναγνωσμάτων, θέτοντας ἔξαρχης, καί αὐτοτελῶς, τούς ὄρους τῆς συζήτησης.

Στρατής Μπουρνάζος

Ἐνσαρκώσεις τοῦ κακοῦ

Τί εἶναι καί τί θέλει ἔνας ἐλεύθερος σκοπευτής;

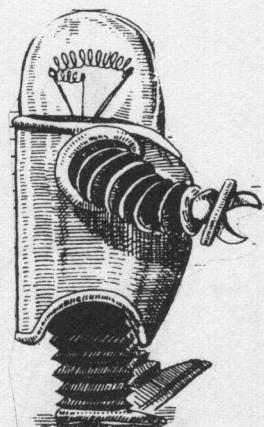
Τό πρῶτο πού μποροῦμε νά σκεφτοῦμε γιά τόν ἐλεύθερο σκοπευτή εἶναι ἡ διαφορά του, ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς θέσης του στό σύστημα τῆς ὁργανωμένης βίας καί στό μηχανισμό του σύγχρονου πολέμου πόλης. Τό Σεράγιεβο καί ὁ πολιορκία του ὑπῆρξε τό πιό πρόσφατο παράδειγμα. 'Εκεῖ ὁ ἐλεύθερος σκοπευτής ἀσκησε τήν ἵσχυ του καί καθόρισε ούσιαστικά τόν τρόπο κυκλοφορίας τοῦ φόβου, τήν οίκονομία τοῦ πανικοῦ γιά πολλούς μῆνες. 'Ο φόβος καί ὁ πανικός, ὁ τρόμος γιά τήν ἀκρίβεια, συνοδεύουν τήν ἐχθροπραξία καί τόν πόλεμο ἀπό καταβολῆς του. Τά μηχανικά μέσα καί οἱ τεχνικές πού κάθε φορά χρησιμοποιοῦνται ἔχουν τήν ἴκανότητα νά διασπείρουν διαφορετικές ποιότητες τρόμου: οἱ κλασικές πολιορκίες μέ τό πεζικό, οἱ ἐπιδρομές ἔφιππων δρόῶν, οἱ ἀεροπορικοί βομβαρδισμοί, ἡ ρίψη δλμων καί ρουκετῶν πανικοβάλλουν τούς ἀμάχους ἡ καί τούς ἔξοργίζουν ἀκόμα. 'Ο ἐλεύθερος σκοπευτής εἶναι ὡστόσο αὐτός πού ταπεινώνει καί εύτελίζει στερώντας ἀπό τά θύματα τήν ταυτότητά του (ὑποθέσεις μπορεῖ νά

Διά γυμνοῦ ὁφθαλμοῦ

γίνονται ἀλλά ποτέ κανεὶς δέν εἶναι σίγουρος) τούς ἀπαγορεύει οὐσιαστικά τό δικαίωμα νά όνοματίσουν τόν ἔχθρό τους. 'Η βία του εἶναι ἐγγεγραμμένη ἔξ' ἀρχῆς σέ μιά ἀνωνυμία, σέ μιά ἀφάνεια πού δέν ταυτίζεται μέ τήν ἀπλή ἀπόσταση (ὅπως ἔνα πυροβόλο πού χτυπᾶ μιά πόλη ἀπό ἀπόσταση) ἀλλά μέ τήν ἔλλειψη κάθε ἀπόστασης, μέ τό παντοῦ καί πουθενά τῆς ἐπιχειρησιακῆς του παρουσίας. 'Ο ἐλεύθερος σκοπευτής δέν ἐνσαρκώνει τό κακό τοῦ πολέμου, δέ μοιάζει ἀπεχθῆς ὡς ἐμπόλεμος ἥ ἔστω «φανατικός» μιᾶς ἀπάνθρωπης ὑπόθεσης. 'Η διαβολική του φύση ἐκδηλώνεται ἐπειδή ἀκριβῶς ἀρνεῖται νά εἶναι ἐμπόλεμος, δηλαδή παρών στήν ἴδια του τήν ὑπόθεση, δεσμευμένος σέ μιά βέβαιη παρουσία. 'Ο ἐμπόλεμος, ὅσο κι ἄν οί τεχνικές τοῦ πολέμου, καί ἴδιαίτερα τῶν σύγχρονων τηλεπικοινωνιακῶν καί «χειρουργικῶν» ἔχθροπραξιῶν, τοῦ ἐπιτρέπουν τήν ἀφάνεια, ἐκδηλώνει ἐντούτοις τή θέλησή του, προπαγανδίζει, πλαισιώνει τό ἀθέατό του μέ τήν πολιτική του παρουσία. 'Ακόμα καί ὁ τρομοκράτης, ὁ πλησιεστερος στόν ἐλεύθερο σκοπευτή τύπος «ἐμπόλεμου» συνοδεύει τή δράση του ἀργά ἥ γρήγορα μέ μιά ὑπογραφή: προχήρυξη, σύνθημα γραμμένο στόν τόπο τοῦ ἐγκλήματος, προφορικό μήνυμα στόν τύπο ἥ ἀπευθείας στόν ἀντίπαλο. Τίποτε ἀνάλογο δέν συμβαίνει στήν περίπτωση τοῦ ἐλεύθερου σκοπευτή. 'Η δική του ὑπογραφή ἀναστέλλεται ἐπ' ἀρίστου καί συνήθως, σέ ἀντίθεση μέ τόν προδότη ἥ τόν πολέμαρχο, ἥ λήξη τοῦ πολέμου στάνια ἀποκαλύπτει τό πρόσωπο ἐνός ἐλεύθερου σκοπευτή. Τό σκανδαλώδες αὐτοῦ τοῦ τελευταίου βρίσκεται στή μοναχικότητα τῆς δράσης του πού ἐκδηλώνεται σέ ἔκεινη τήν περίσταση ὅπου ἡ μοναχική ἀτομικότητα φαντάζει γιά δλους ἀνέφικτη πολυτέλεια ἥ ὄνειδος δειλίας. "Αν ὁ κλασικός «ἡρωας» θέτει τό προσωπικό του «κομμάτι» στήν κορυφή ἐνός συλλογικοῦ ρεύματος, μιᾶς παράταξης μάχης, ἐνός πλήθους ἀπό ἀνώνυμες ἐλπίδες καί προσμονές, ὁ ἐλεύθερος σκοπευτής ἔκφράζει τό μοχθηρό καί μισάνθρωπο φορτίο κάθε ἀτομικότητας: ὀχυρωμένος σέ ἔνα μισοερειπωμένο κτίριο ἥ στήν ταράτσα ἐνός τεράστιου ξενοδοχείου, παίζει μέ τούς ἔκτεθειμένους ἀλλούς ζώντας τήν ἔκσταση τῆς ἀνομίας, τήν κατάργηση κάθε κώδικα καί συμβολαίου μεταξύ ἀνθρώπων.

"Ολοι γινόμαστε μέ τή φαντασία ἐλεύθεροι σκοπευτές· στίς στάσεις τῶν λεωφορείων, στά γήπεδα, στούς πνιγμένους ἀπό αύτοκίνητα δρόμους, στούς διαδρόμους τῶν γραφειοκρατικῶν ὑπηρεσιῶν. Ποθοῦμε, ἔστω στιγμιαία, τήν ἀτιμώρητη δράση ἐναντίον ὅλων ἀδιακρίτως, ἀκόμα καί αὐτῶν πού βρίσκονται στήν ἴδια θέση μέ ἐμᾶς καί μάλιστα κυρίως ἐναντίον τῶν ἔξισου ἥ λιγότερο ἀδύναμων. 'Ο ἐλεύθερος σκοπευτής προκαλεῖται ἀπό τήν ἀπόλυτη ἀδυναμία τοῦ ἀλλού ὅπως ὁ κλέφτης ἀπό ἔνα χοντρό δερμάτινο πορτοφόλι. 'Ερείπιο καί ὁ ἴδιος ἀνάμεσα σέ ἔρειπια διεκδικεῖ τό ὄφος, τή δύναμη τοῦ ἀόρατου, τήν παντοδυναμία πού λείπει ἀπό τούς διαβάτες μιᾶς πλατείας, πού ἥ ἔστω καί στιγμιαία ἀμεριμνησία τους δείχνει περιφρόνηση στήν ἔκτακτη κατάσταση πολέμου. "Οπως τά κτίρια πού τόν κρύβουν συνωμοτεῖ ἐναντίον τῆς ζωῆς πού περνᾶ (τό ζευγάρι τῶν ἐρωτευμένων, τήν παρέα τῶν μαθητῶν, τίς γυναίκες πού τρέχουν στίς ούρες γιά φωμί καί γάλα). 'Η ἀπολίθωση, ἥ ἀναμονή μέσα στή μεταλλική σιωπή, εἶναι ἡ μουσική του, τό ἐμβατήριο τῆς δράσης του, τό περιεχόμενο τοῦ δικοῦ του διαβολικοῦ χρόνου. Αύτή ἥ γύμνια τῆς δράσης του, ἥ καθαρή τής ἀρνητικότητα κάνει τόν ἐλεύθερο σκοπευτή πραγματικό κέντρο καί ούσια τοῦ καταναγκασμοῦ πού ἀσκεῖ ἥ πολεμική μηχανή πάνω στό ἀτομο καί στήν κοινωνία. 'Ο συμπυκνωμένος, ἀπερίφραστος ἔκβιασμός τοῦ βίου θανάτου ἀπό μιά ξένη θέληση παραμένει, βέβαια, μέρος τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Τό σκάνδαλο τοῦ ἐλεύθερου σκοπευτή μεγεθύνεται καθώς ἐδῶ δέν μποροῦμε νά μιλοῦμε γιά μιά θέληση: ὁ σκοπευτής εἶναι ἐλεύθερος ἀπό κάθε θέληση (καί συγκεκριμένη ἔχθρότητα στό ἔνα ἥ ἄλλο πρόσωπο) καί ἥ δράση του ἀποτελεῖ, αὐτό πού οί ἐπικοινωνιολόγοι ὀνομάζουν «φατική ἐπικοινωνία». Είναι φόνοι πού δέν προσθέτουν καμιά πληροφορία καί δηλώνουν ἀπλῶς πώς ὑπάρχει πόλεμος, πώς ἥ κατάσταση εἶναι ἔκτακτη καί πώς πρέπει νά μήν λησμονοῦμε οὔτε στιγμή διτί ὁ χρόνος τῆς καθημερινότητας ἔχει δριστικά ἀλλοιωθεῖ. 'Η ἐλεύθεροσκοπευτική δράση δείχνει ἐμφατικά

τήν κατάσταση πολέμου, τή συνθήκη δπου δικαιολογοῦνται οἱ πράξεις πού στήν εἰρήνη εἶναι ποινικῶς κολάσιμες. Μέ αὐτή τήν ἔννοια, δ ἐλεύθερος σκοπευτής ἀποτελεῖ ἀντικειμενική διάφευση κάθε δικαίου, ἔστω καί τοῦ πολεμικοῦ, γελοιοποιώντας τή θεσμική ὁχύρωση τῆς κόινοτητας καθώς ἐπαναβεβαιώνει τήν ἀγριότητα τοῦ ἔξουσιαστικοῦ δεσμοῦ, τήν πηγαία καταχρηστική καί ἀπαλλοτριωτική του φύση. Ἡ δράση του μιμεῖται ἔτσι τήν ἐπίθεση ἐνός φονικοῦ ἰοῦ στό κύτταρο, ἀδράτη καί σχεδόν βούβη μέσα στό παρανάλωμα τοῦ ἀγώνα τῆς ζωῆς. Χωρίς νά ̄χει ρόλο ἀποφασιστικό στή λογιστική τοῦ πολέμου, στίς ποσοστώσεις τῶν ἀπωλειῶν, ἡ χειροτεχνία τοῦ ἐλεύθερου σκοπευτῆ ἔξασφαλίζει τήν ἀγωνιώδη, ἔκτακτη, ἔχρυθμη ροή τοῦ χρόνου, τήν ἴδιαίτερη τονικότητα τῆς σύγχρονης βίας. Ἐξαναγκάζοντας τούς πολιορκημένους νά ζοῦν κάθε στιγμή τήν πολιορκία τους, τή σύμφορά τους, δ ἐλεύθερος σκοπευτής εἶναι ἐνας κουρδιστής στό ρολόϊ τοῦ κακοῦ, αὐτός πού ἐπιμελεῖται τή διαρκή ἐπικαιρότητα τοῦ κακοῦ μέ ἀληθινά μοντέρνο τρόπο: μέ οίκονομία δυνάμεων, ἀθέατα, δίχως πάθος, μέ φυχρή ἐνταση καί ζοφερή περιέργεια γιά δ, τι κινεῖται καί ἀναπνέει. Ἡ ἐλευθερία του εἶναι ἡ μνησικαία μιᾶς τυφλῆς ἀναγκαιότητας πού στρέφεται ἐναντίον τῆς ἀμερικανησίας τοῦ ζεῖν. Ὡς ἑάν μιά συλλογική μηχανή —μιά παράταξη, ἔνα ἀπό τά ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα— νά ἀναθέτει σέ μιά ἀτομική ὑπαρξή τό ἔξης καθηκον: νά ὑπενθυμίζει τήν ἀπέραντη εὐθραυστότητα τῆς ἀτομικῆς ὑπαρξῆς, νά ἀπαγορεύει αὐτό πού κάνει δυνατή καί ἀνεκτή τή ζωή μας. Τή λήθη, τήν προσωρινή ἄφεση στό ρυθμό μιᾶς ἀνάσας, στήν ἐλπίδα μιᾶς συνάντησης, στήν ἀποκοτιά ἐνός ἀπρογραμμάτιστου δρομολογίου.

Νικόλας Σεβαστάκης

Γιά τήν ἴδιωτικότητα

Bλέπω μία κοινή παραπλανητική δομή στό δημόσιο λόγο τῶν ΗΠΑ σχετικά μέ τόν πρόεδρο καί σ' ἔναν δημόσιο λόγο πού ἀναπτύσσεται διακομματικά στόν τόπο μας σχετικά μέ τό «φρόνημα», λόγος πού βρήκε θεωρητικό ἐπιστέγασμα στό ἔργο του Παν. Κονδύλη. Αὐτή ἡ δομή εἶναι ἡ ἔξης: Ἡ ἴδιωτική ἐλευθερία δέν ἐντάσσεται στό συλλογικό ὅραμα (ὅπως θά ὅφειλε κατά τή γνώμη μου) ἀλλά εἶναι ἀπλῶς τό ἀντίθετό του. Στή συλλογικότητα ἡ ἴδιωτικότητα ἔξαλειφεται. Στήν περίπτωση τοῦ ἀμερικανοῦ προέδρου αὐτή ἡ ἔξαλειψη εἶναι κουτσομπολίστικη, δηλαδή ἀρχαϊκή: δλους ἐνδιαφέρει ἡ προσωπική ζωή του, ὅπως στό κάθε χωριό, γειτονιά, μοναστήρι. Στήν περίπτωση τῶν ἀντιερηνιστῶν αὐτή ἡ ἔξαλειψη σημαίνει πώς δ ἀνθρωπος ὑπερβαίνει τόν ἔαυτό του πρός κάτι ἀνώτερο, δπου δέν χωρεῖ ἡ δική του ὁμφαλοσκόπηση· ἔδω δέν ἔχουμε τό κουτσομπολιό τοῦ χωριοῦ ἀλλά τήν ἐπική ἀντίληψη τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ἔναν ἀλλο ἀρχαϊσμό, δηλαδή, ἀλλά φεουδαρχικό.

Κοιτάξτε κατά πρῶτο ἔνα ὥραιο σχῆμα πυραμίδας. "Οταν ἡ ἴδιωτική ζωή τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν συγκλονίζεται ἀπό ἔνα σκάνδαλο κλονίζεται ἡ ἔννομη τάξη στό ἴδιο κράτος, ἄρα ταράζεται δλη ἡ ὑφήλιος πού ὑπόκειται στήν ἔξυσία αὐτοῦ τοῦ κράτους. Στήν κορυφή τῆς πυραμίδας, οἱ ΗΠΑ, δ πρόεδρος, ἀκριβέστερα τό μόριο τοῦ πλανητάρχη.

Τό ἴδεολογικό σχῆμα εἶναι ἀνυπόστατο, δέν ἄρχει δ πρόεδρος τίς ΗΠΑ, ούτε οἱ ΗΠΑ τόν κόσμο, ἀλλά οἱ κυρίαρχες ὁμάδες. "Εχει ὅμως τό προσόν δτι συγκεντρώνει τά πιό ἐφιαλτικά στοιχεῖα τῆς φαλλοκρατικῆς κοσμοαντίληψης, δν καί ὑπό τή μορφή τῆς ἄρνησής τους. Αὐτό

Διά γυμνοῦ ὁφθαλμοῦ

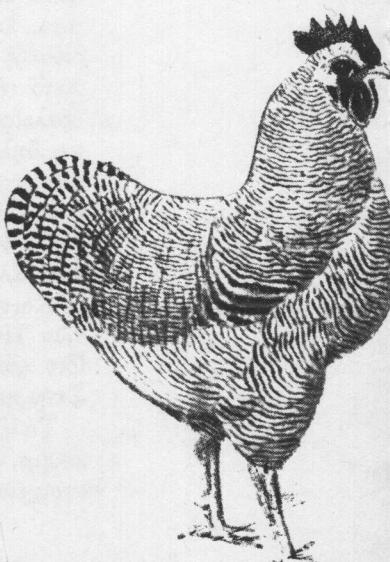
τό φανταστικό σχῆμα κατέστησε ἐπίκαιρο ή δῆθεν φιλογυναικεία μέριμνα τοῦ πολιτικῶς ὄρθου πού συγχέει Ἰδιωτικό καί δημόσιο, στήν παράδοση τῶν πουριτανῶν ἐποίκων. Οἱ ΗΠΑ εἶναι ώς πρός τοῦτο μία ὅχι ἐντελῶς καπιταλιστική χώρα. 'Ορισμένες πολιτεῖες ποινικοποιοῦν τά ἀντικανονικά ἀφροδίσια ἥθη, ὁ μοιχός ἀξιωματικός ἀποβάλλεται, ὁ μοιχός ὑποφήριος καταποντίζεται. Στήν Ἑλλάδα τό δικαστικό σῶμα διώχνει ἐναν μοιχό εἰσαγγελέα, ὅμως ή Ἑλλάδα δέν ἀποτελεῖ πρότυπο καπιταλιστικῆς χώρας! Καπιταλιστικότερη σ' αὐτό ἀπό τίς ΗΠΑ εἶναι ή Γαλλία ὅπου τά ἔξωσυγικά τοῦ Μιττεράν δέν ἐπηρέασαν τίποτα.

'Η σύγχυση Ἰδιωτικοῦ καί δημόσιου ἐμψυλοχωρεῖ ὅμως καί σέ μίαν ἀντίθεση πού ὁδήγησε ἀριστερούς στή νεορθοδοξία καί στόν ἔθνικισμό. 'Εννοῶ τήν ἀντίθεση ἀτομο-κοινότητα. 'Αλλοίμονο, δι, τι εἶναι κοινό δέν εἶναι καλό! 'Αντιστρόφως τό Ἰδιανικό τῆς ἐλευθερίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων δέν ἀπαιτεῖ, βέβαια, ἡ ἀνθρωπότητα νά συγκροτήσει μία κοινότητα (μέ τήν παραδεδομένη πάντως ἔννοια τοῦ ὅρου). "Ισα ἵσα πού μία κοινότητα ἐλευθέρων ἔξασφαλίζει τήν ἐλευθερία τοῦ καθενός καί ἀπό τήν κοινότητα, ἀπό τήν ἐπιτήρησή της. Γι' αὐτό, ἀλλωστε, θεωροῦμε ἀποκρουστικό τό ἀμερικανικό κουτσομπολιό: Τό νοιώθουμε καταπιεστικό. 'Η σύγχυση ἐδῶ ἀφορᾶ τήν Ἀριστερά, γιατί αὐτή προωθεῖ τήν ἐλευθερία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Δέν ἀφορᾶ βέβαια κάποιον μή ἀριστερό ὅπως τόν Παν. Κονδύλη, δι, δόποιος μετατρέπει τά Ἰδιανικά σέ ἐργαλεῖα τῆς πολιτικῆς τῆς ἴσχυος. 'Ο Παν. Κονδύλης πού ἔγραφε τό 1992: «Θά ήταν κάτι σάν ἔθνική αὐτοχειρία, ἀν σήμερα ή Ἑλλάδα γνοιαζόταν πρωταρχικά γιά τά ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν μουσουλμάνων τῆς Βοσνίας, ὑποστηρίζοντας μεταξύ ἀλλων καί τό δικαίωμά τους ν' αυτοδιατεθοῦν καί νά σχηματίσουν ἔνα δεύτερο μουσουλμανικό κράτος στά Βαλκάνια».

Εἶναι ή σύγχυση σύμφωνα μέ τήν ὅποια ή Ἀριστερά εἶναι ὑπέρ τῆς κοινότητας καί κατά τῆς Ἰδιωτικῆς σφαίρας.

Τό ἰδεώδες τῆς πλήρους διαφάνειας προβάλλεται ώς ή λύση τοῦ προβλήματος τοῦ ἐγωϊσμοῦ στό χριστιανισμό πού ἐπιδιώκει ἔτσι νά συγκροτήσει μία ἀγαθή βούληση μέσω τῆς Ἰδιας τῆς βούλησης (μετάνοια). 'Η ἀριστερή χριτική ὑποδεικνύει τόν κύκλο καί συνεπῶς τήν πρακτική ὑποκρισία πού συμβαδίζουν μ' αὐτό τό σχέδιο. 'Η πλήρης διαφάνεια εἶναι καταπιεστική ἐπειδή ἀκριβῶς εἶναι ἀνέφικτη («ἰδεαλιστική»): ή ἐπιβολή τοῦ ἀνέφικτου δημιουργεῖ ὑποκρισία. "Ομως, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ἔλυσαν τό πρόβλημα μέ τήν ἔξομολόγηση, ἀπαγορεύοντας στόν Ἱερέα νά μιλᾶ δημοσίως, ή δημόσια «αὐτοκριτική» τῶν κομμουνιστῶν γίνεται ἀμέσως ὑποκρισία. Οἱ τελευταῖοι ἐπαναφέρουν ἔτσι αὐτό πού ἐπικρίνουν, καί μάλιστα παραβιάζοντας ἀκόμη περισσότερο τήν Ἰδιωτικότητα. Νά μία αἴτια τῆς ἐπίμαχης σύγχυσης Ἰδιωτικοῦ καί δημόσιου. Νά ἔνα χριστιανικό κατάλοιπο: ή αὐτοκριτική ώς ἔξομολόγηση, καί μάλιστα δημόσια. Νά ἴσως μία ρίζα τῆς ὑποκρισίας δλόκληρου τοῦ αὐτοκροκαλούμενου σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου.

'Ο Κονστάν ἔγραφε τό 1814: «Αὐτό πού ὁνομάζουμε ἐλευθερία τοῦ πολίτη (liberté civile) ήταν ἀγνωστο στούς περισσότερους ἀρχαίους λαούς. "Ολες οἱ ἐλληνικές πολιτεῖες, ἀν ἔξαιρέσουμε τήν Ἀθήνα, ὑποτάσσανε τά ἀτομα σέ μία ἀπεριόριστη κοινωνική δικαιοδοσία».² 'Ο Κονστάν εἶναι συνιδρυτής τῆς φιλελεύθερης σκέψης. 'Η ἐπιχειρηματολογία του δείχνει πώς αὐτή εἶναι ἀστική, ἀλλά καί κατά πόσον παραμένει ἀπαραίτητη γιά κάθε νεότερη ἔννοια ἐλευθερίας, δόσο ἀντιαστική καί ἀν εἶναι, ἐφ' δόσον βέβαια θέλει ν' ἀποφύγει τήν ἀστυνομοκρατική παρωδία τῆς ἀρχαίας «πόλεως» πού ὁραματίζοταν ἥδη ὁ γερμανός Φίχτε ἔξελισσόμενος ἀπό φιλοϊακωβίνος σέ ἔθνικιστή τήν Ἰδια ἐποχή πού ἔγραφε ὁ γάλλος Κονστάν. 'Ο Κονστάν θεωρεῖ πώς ή ἀρχαία κυριαρχη ἀποφη περί ἐλευθερίας εἶναι γέννημα μίας κοινωνίας ὅπου κύριος τρόπος κτήσης εἶναι ὁ πόλεμος ἐνῶ ή νεότερη ἀποφη περί ἐλευθερίας ἀντιστοιχεῖ σέ μία κοινωνία ὅπου καταξιωμένος τρόπος κτήσης εἶναι τό ἐμπόριο. Τήν Ἰδια περιοδοπόίηση καί ἔξήγηση υίοθετε ἀλλωστε ὁ σύγχρονός του Σαίν Σιμόν, εἰσηγητής αὐτής τῆς σοσιαλιστικῆς σκέψης, προτού δι Μάρξ μάθει νά ἐρμηνεύουμε τήν κυριαρχία τοῦ πολέμου ἢ τοῦ ἐμπορίου ταξικά ώς ἔξουσία

Διά γυμνοῦ δφθαλμοῦ

τῶν εὐγενῶν καὶ ἔξουσία τῶν ἀστῶν. 'Ο Σαίν Σιμόν συμφωνεῖ καὶ μέ τήν ἀξιολόγηση τοῦ Κονστάντινοῦ τό ἐμπόριο εἶναι πραγματικότερη πηγή πλούτου ἀπό τήν πολεμική ἀρπαγή. Καὶ ὁ Μάρκος συμφωνεῖ. "Ετσι κτίζεται ἡ δῆθεν ἔπερασμένη σήμερα ἀποφη περί προόδου. Οἱ διαδοχικοί τρόποι ἔκμετάλλευσης δέν εἶναι ὅλοι τό ἰδιο!

Τότε, ὅμως, εἶναι μᾶλλον φευδῆς καὶ ἐπικίνδυνη ἡ διαδεδομένη ἀποφη πώς ὁ καπιταλισμός κακῶς προβάλλει τό ἀτομο καὶ τό ἰδιωτεύειν του, τόν ἐγωϊσμό του K.D.L. ἐνῶ ὁ σοσιαλισμός πρέπει νά προβάλλει τήν κοινότητα καὶ τό πολιτεύεσθαι ἐνάντια στήν ἰδιωτικότητα. Αὐτή ἡ ἀποφη καταρράκωσε κοινωνικά τό κομμουνιστικό κίνημα ἐφ' ὅσον λειτουργοῦσε μέ τήν ἀπάτη τῆς πλήρους διαφάνειας, τῆς ἔξαλειψης τοῦ ἰδιωτικοῦ, ὅπως ὑπαινίχθηκα πρίν. "Οπως βλέπουμε, δέν ἦταν ἀρκετά μαρξιστικό. 'Η ἔξαλειψη τοῦ ἰδιωτικοῦ δέ σταμάτησε μετά τά σπαρτιατικά συσσίτια, ἐπιβιώνει σέ κάθε χωριό, γειτονιά, στρατόπεδο, μοναστήρι. 'Ο ἐγωϊσμός ἀπαλείφεται βουλησιαρχικά, δηλαδή μέ τό ἔτοι θέλω, ὅταν ἀκριβῶς δέν ἀπαλείφεται πραγματικά ἀλλ' ἀπωθεῖται ὑποχριτικά (αὐτό πού ὁνομάσθηκε «ξύλινη γλώσσα»).

Σύμφωνα μ' αὐτά πιστεύω πώς ἀριστερός εἶναι ὅποιος καταγγέλλει πώς ἡ προάσπιση μίας πατριδίας δέν ἀποτελεῖ ὑπέρβαση τοῦ ἀτόμου ἀλλά σύνηθες προκάλυμμα γιά τή συρρίκνωση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. 'Ακόμη, ἀριστερός εἶναι ὅποιος καταγγέλλει ὡς ὑποχριτική τήν ἔννοια «κοινωνική ἀλληλεγγύη» ὅπως ἀκριβῶς καὶ τή συμπληρωματική ἔννοια τοῦ «κοινωνικοῦ ἀποκλεισμοῦ». Οἱ πλούσιοι δέν εἶναι ἀλληλέγγυοι μέ τούς φτωχούς, οἱ ἀποροὶ δέν εἶναι ἀποκλεισμένοι ἀπό τήν κοινωνία γιατί ἀκριβῶς «κοινωνία» δέν εἶναι ὅσα ἀτομα ἐλέγχει ἡ διοίκηση.³ Βαφτίζουμε ὑποχριτικά «ἀλληλεγγύη» τό φόβο καὶ «ἀποκλεισμό» τό φρικιαστικότερο πρόσωπο τῆς ἔκμετάλλευσης.

Λέω, λοιπόν, πώς οἱ ΗΠΑ δέν εἶναι ἀρκετά καπιταλιστικές καὶ πώς τό κομμουνιστικό κίνημα δέν εἶναι ἀρκετά μαρξιστικό. Τί γίνεται; Δέ χρειάζεται νά ἀσπάζεσαι καμία «μενσεβίκικη» τελεολογία γιά νά θεωρεῖς ἀριστερό χρέος νά βοηθήσεις τόν καπιταλισμό νά γίνει ὁ ἔαυτός του ὡς πρότις πλευρές του πού εἶναι προτιμότερες ἀπό προαστικές, ὁπωδήποτε «κοινοτικές» φευδοαρχίες. "Ο, τι εἶναι κατά τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ συμφέροντος, κι ἄς εἶναι ἀντιατομικιστικό, δέν εἶναι δά καὶ καλό! 'Ο πόλεμος θεωροῦνταν ἔχθρος τοῦ ἐμπορίου γιατί τό φρόνημα πού ἀπορρέει ἀπό τόν πρώτο ἀντιτίθεται στήν πονηριά ποῦ γεννᾷ τό δεύτερο. 'Ο ἀστός καταρρίπτει αὐτό τό σχῆμα. 'Ο ἀριστερός συμφωνεῖ —ἡ δέν καταλαβαίνω πιά τί ἐννοοῦν μ' αὐτήν τή λέξη.

Δέ συμφωνεῖ ὅμως ὁ συντάκτης τῆς Αύγης 'Απ. 'Αποστολόπουλος, πού μεριμνᾶ γιά τό πατριωτικό «φρόνημα» τῆς ἐλληνικῆς νεολαίας. 'Αντιγράφω ἀπό τό φύλλο τῆς 25ης Ιανουαρίου 1998: «'Ο κόσμος τῆς ἀρπαχτῆς, τῆς ρεμούλας καὶ τοῦ καιροσκοπισμοῦ πού ζοῦμε δέν προσφέρεται γιά ἀναζήτηση καὶ ὑπεράσπιση συλλογικῶν ἰδανικῶν, ὅπως ἡ κοινωνική ἀλληλεγγύη καὶ ἡ προάσπιση τῆς πατρίδας» (σ. 6). "Οχι. 'Η «ἀλληλεγγύη», ἡ «πατρίδα» ἀποτελοῦν ἰδανικά μόνο στό βαθμό πού προωθοῦν τήν ἐλευθερία ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι ἐπειδή καὶ μόνο εἶναι κάτι συλλογικό πού ὑπερβαίνει τό ἀτομο. "Ισαΐσα τό ἀν προωθοῦν τήν ἐλευθερία ὅλων τό κρίνουμε μέ τήν ἀτομική χρήση τῆς κριτικῆς ἵκανότητάς μας! Αὐτό τό ἔχεραν οἱ ναζί σταν διοργάνωσαν τίς τεράστιες συλλογικές γιορτές τους γιά νά καταστρέψουν τήν κρίση χάρη στήν ὅμαδα!

'Η ἴστορία αὐτοῦ τοῦ τόπου εἶναι ἀλλωστε ἀποκαλυπτική: Οἱ ἔθνικόφρονες ἔχουν φρόνημα· οἱ δέ εἰρηνιστές, ἐνδοτικοί, κοσμοπολίτες κ.λπ. ἀντιστέκονται... Φίλε 'Αποστολόπουλε, ἄς μήν ἔχεναι τοῦτο τό παράδοξο! 'Από τή λύση του καὶ ὅχι ἀπό τόν παραγκωνισμό του ἔξαρταται ἡ κατανόησή μας τοῦ τί θά πεῖ ἀριστερός.

Γιῶργος Φαράκλας

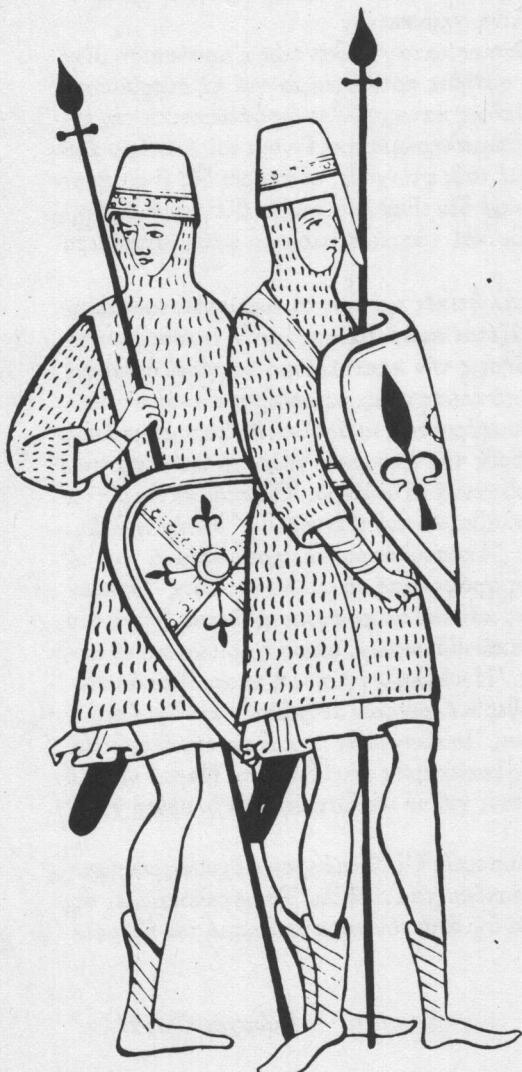
1. Παν. Κονδύλης, *Πλανητική πολιτική μετά τόν Ψυχρό Πόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1992, σ. 117.

2. B. Constant, *De la liberté chez les modernes*, Hachette-L.G.F., Παρίσι 1980, σ. 183.

3. Βλ. Μπ. Καρσεντί, *«Η παγίδα τοῦ ἀποκλεισμοῦ*, Πολίτης Δεκαπ., 28, 15-11-1996.

ΣΤΟ ΤΕΡΜΑ ΤΗΣ «ΜΕΤΑ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥ ΓΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»...

Γιά τόν έναέριο χῶρο, τά 10 ν. μίλια καί μερικά άλλα στερεότυπα
τοῦ Γιώργου Μαργαρίτη

Οι έπιβεβαιωθεῖσες από τόν κυβερνητικό έκπροσωπο προτάσεις τοῦ κ. Πάγκαλου γιά τήν παραπομπή τῶν έλληνοτουρκικῶν διαφορῶν στό Αίγαλο στό Διεθνές Δικαστήριο τῆς Χάγης, άποτελούν μία στροφή στήν ἐπί τοῦ θέματος έλληνική πολιτική. Ως πολύ πρόσφατα ή χώρα μας δεχόταν τήν ἀρμοδιότητα τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ μόνο γιά τήν οριθέτηση τῆς ύφαλοκρηπίδας καὶ ἀντιμετώπιζε ἀρνητικά τήν παραπομπή «κυριαρχικῶν δικαιωμάτων», ὅπως λόγου χάρη τό εύρος τῶν χωρικῶν θέσεων, σέ αὐτό. Προφανῶς ὑπάρχει ἐδῶ μάτια στροφή ὑπερδολικά ούσιαστική γιά νά μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἐλιγμός.

Ἡ πρός τό ἀδιέξοδο κλιμάκωση

Είναι δύσκολο νά προσδιορίσει κανείς μέ δάκρίδεια τό πότε συνέδη αὐτή ή τελευταία τομή στήν ίστορία τῶν (μή) σχέσεων Έλλάδας καί Τουρκίας καί, ἀκόμη λιγότερο τίς αιτίες πού τήν προκάλεσαν. Ἡ ἄνοδος Κληρίδη στήν Κύπρο, τά γεγονότα τοῦ καλοκαιροῦ 1996, τό «ένιατο ἀμυντικό δόγμα» καί ὁ ἔξοπλισμός τῆς κυπριακῆς Εθνοφρουρᾶς —μέ τελευταίο σταθμό τή βάση τῆς Πάφου καί ἐπόμενο τούς S-300— οί κοινές ἀσκήσεις Έλλάδας-Κύπρου καί οἱ ἀντίστοιχες τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς, τά Ἱμια, οἱ δραχοντίδες, είναι διαδοχικοί σταθμοί στήν πορεία κλιμάκωσης πού ἀκολουθήσαν οἱ σχέσεις αὗτές στά δύο τουλάχιστον τελευταία χρόνια. Σέ ὅλο αὐτό τό διάστημα οἱ ἐκατέρωθεν σκληρές δηλώσεις, βλέπε ἀνοικτές ἀπειλές, ἔδωσαν καί πῆραν, ἀκολουθούμενες εἴτε ἀπό ἡττούτερες διπλωματικές προτάσεις, εἴτε ἀπό διεθνεῖς μεσολαβήσεις. Τό δέδαιο είναι πώς οἱ ἔξελίξεις αὗτές, ἡ κλιμάκωση, πιθανόν νά ωφέλησε τό πολιτικό μέλλον κάποιων προσώπων, τῶν κ.α. Κληρίδη καί Τσοχατζόπουλου γιά νά μείνουμε στούς τελευταίους «χορήστες» τῆς ἔντασης, στόν εύρυτερο όμως διπλωματικό καί στρατιωτικό χώρο δδήγησαν σέ ἐπώδυνα ἀδιέξοδα.

Τά τελευταία παρουσιάστηκαν μέ ίδιαίτερα δξυμένο τρόπο

τικές Ισορροπίες δινάμεσα στίς μονάδες τοῦ στρατοῦ είναι μεγάλες, μέ κυριότερο θύμα τό στρατό ἔχοντας, τίς μονάδες τῶν ἐφέδρων, ποὺ θά κληθοῦν νά σπεύσουν καί νά καλύψουν τούς πολυάριθμους ἀπειλούμενους τομεῖς. Χωρίς νά ἐπεκταθοῦμε περισσότερο, νομίζω ότι δρισκόμαστε μπροστά σε πλῆρες ἀδιέξοδο καθώς οἱ ἀκριβές, τεχνολογικά ἀναβαθμισμένες, μονάδες ὑπολειτουργοῦν, ἐνώ οἱ φθηνές, τοῦ στρατοῦ τῶν ἐφέδρων, ἀπλῶς ἐπιβιώνουν.

“Οπου τό ἀδιέξοδο προκαλεῖ γόνιμες ἀναζητήσεις

Είναι δύσκολο νά προσδιορίσει κανέις μέ δικρίβεια σέ ποιούς κυβερνητικούς χώρους ἔγιναν αἰσθητές οἱ παράμετροι τῶν ἀδιέξοδων ἐπιλογῶν. Σίγουρα ὅχι στό ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Αμυνας ὅπου οἱ πολιτικές μεθοδεύσεις τοῦ νῦν καί τοῦ τέως ὑπουργοῦ καθιστοῦν ἀδύνατη τήν ἐκτίμηση ποὺ τελειώνει ἡ πολιτική καί πνευματική ἀνεπάρκεια καί ποὺ ἀρχίζει ἡ προσωπική μικροπολιτική καρριέρας. Οἱ τελευταῖοι ἐλιγμοί ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς στό ζήτημα τῶν ἐλληνοτουρκικῶν διαφορῶν, προδίδουν ότι, κάπου ἐπιτέλους, ἔγινε ἀντιληπτό ότι ἡ χώρα στραβά ἀριμενίζει. Θά εὐχόμασταν —γιά τό καλό ὅλων μας— νά τό διαπίστωναν Ἑλληνικοί μηχανισμοί αὐτό καί νά μήν είναι ἀποτέλεσμα ἔνων, ἀμερικανικῶν, πιέσεων ἡ διακρινόμενη στροφή.

Η βάση τῆς στροφῆς αὐτῆς είναι οἱ παραβιάσεις τοῦ ἐλλη-

νικοῦ ἐναέριου χώρου στό Αίγαλο. Είναι προσφιλές θέμα στά MME τῆς χώρας μας καί οἱ κατοικοῦντες στήν ἐπικράτεια ἔχουν ἔθιστει στό θέαμα τῶν ἐναέριων ἐμπλοκῶν, πού προβάλλονται μάλιστα μέσα ἀπό τό HUD¹ τῶν ἀεροπλάνων. Αποτελεῖ ἐπίσης προσφιλές θέμα τῶν κυνδυνολογούντων γιά τήν τοῦ ἐλληνισμοῦ μοίρα. Τό γεγονός, λοιπόν, ότι οἱ νομικές παράμετροι τοῦ ζήτηματος μόνο τώρα, μπροστά στό ἀδιέξοδο, ἀποκαλύπτονται δειλά δειλά στόν ἐλληνικό λαό, ἀποτελεῖ πρώτης τάξεως σκάνδαλο, πρώτης τάξεως πολιτική ἀγωγού, ἐπικίνδυνη παραπλάνηση καί σίγουρη ἀφορμή γιά νά ζητήσει και νείς παραίτηση κυβέρνησης.

Τό ζήτημα ἔχει ώς ἔξης: Ή Ἑλλάδα καθόρισε μονομερῶς τήν ἔκταση τοῦ ἐναέριου χώρου τῆς στά δέκα μίλια μέ διάταγμα τοῦ 1931. Η ἔκταση τῶν χωρικῶν ὑδάτων δρίσκεται σήμερα στά ἔξι ναυτικά μίλια. Ή Ἑλλάδα ἔχει συνυπογράψει διεθνεῖς συμβάσεις καί ἔχει ἀποδεχτεῖ διεθνή πρακτική, σύμφωνα μέ τίς δόποις τό εύρος τοῦ ἐθνικοῦ ἐναέριου χώρου ταυτίζεται μέ τό εύρος τῶν χωρικῶν ὑδάτων. Σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα τῆς χώρας, οἱ διεθνεῖς δεσμεύσεις πού ἀναλαμβάνει καί ἐπικυρώνει ἡ χώρα, αὐτό πού ὁνομάζουμε διεθνή νομιμότητα, ἔχουν μεγαλύτερη ισχύ ἀπό τούς νόμους καί τά διατάγματα τοῦ κράτους. Κατά λογική συνέπεια, ὁ μέ τόσο θόρυβο καί κόστος «προασπιζόμενος» ἐναέριος χώρος δέν ἔχει νομική ίσχυν οὕτε μέ τό ισχύον ἐλληνικό νομικό σύστημα.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, μπροστά σέ μία ἀπερίγραπτη κατά-

ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΝΑ ΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

τῶν Πιέρ Μπουρντιέ και Φρανσουά Γκρό

Τό κείμενο πού άκολουθει, είναι ή «έκθεση άρχων» μιᾶς έπιτροπής διανοούμενων και είδικων σέ θέματα παιδείας, πού συστάθηκε τό 1988 από τό Γαλλικό Υπουργείο Παιδείας γιά τή σκοπούμενη τότε έκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Η έπιτροπή αντή, προεδρευόμενη από τούς Πιέρ Μπουρντιέ και Φρανσουά Γκρό, είχε ως άποστολή νά προσεδιδούσε σέ κριτική άναθεώρηση τῶν διδασκόμενων γνώσεων, ένισχυοντας, ταυτόχρονα, τήν ένότητα και τή συνοχή τους.

Η «έκθεση Μπουρντιέ-Γκρό» περιορίζεται στήν παρουσίαση γενικών άρχων και δέν άσχολείται μέ τή διάρθρωση τῶν προγραμμάτων. Στόχος της είναι ή διατύπωση τῶν μεγάλων προσανατολισμῶν τοῦ προοδευτικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς παρεχόμενης γνώσης. Στό πλαίσιο αύτό, οι «άρχες» άναφέρονται τόσο στόν κατακερματισμό τῆς γνώσης και τούς τρόπους μετάδοσής της, δσο και στίς νέες μορφές άρθρωσης άνάμεσα στήν άναγκαία συνέχεια τοῦ παρελθόντος και στήν έξισου άναγκαία προσαρμογή στίς σημερινές τεχνολογικές και έπιστημονικές έξελίξεις.

Τό κείμενο δημοσιεύθηκε στόν *Monde de l' Education*, τχ. 159, Απρίλιος 1989.

ΑΡΧΗ ΠΡΩΤΗ

Τά προγράμματα πρέπει νά ύποδαλλονται σέ περιοδική άνανέωση πού θά άποσκοπει στήν είσαγωγή γνώσεων πού άπαιτοῦνται από τίς προόδους τῆς έπιστημης και τίς άλλαγές τῆς κοινωνίας (σέ πρώτο έπίπεδο ή εύρωπαϊκή ένοποίηση). Κάθε προσθήκη πρέπει νά άντισταθμίζεται από κάποιες άπαλείψεις.

Η μείωση τῆς έκτασης τοῦ προγράμματος, ή μείωση τῶν δυσκολιῶν του δηλαδή, δέν είναι συνώνυμη μέ τήν πτώση τοῦ έπιπέδου. Αντίθετα κάθε περιορισμός τῆς ψήλης, πραγματοποιούμενος μέ διορατικότητα και περίσκεψη, πρέπει νά καθιστᾶ έφικτή τήν άνυψωση τοῦ έπιπέδου στό μέτρο (και μόνο στό μέτρο) πού έπιτρέπει τή μείωση τοῦ χρόνου έργασίας και συνάμα τή βελτίωση τῆς άποδοσης, άντικαθιστώντας τήν παθητική έκμαθηση μέ ένεργεις άναγνώσεις —είτε βιβλίων, είτε δύτικοακουστικής στήριξης—, μέ τή συζήτηση, ξαναδίοντας έτσι τή θέση πού ταιριάζει στή δημιουργικότητα και τό έπινοητικό πνεύμα.

Τά προηγούμενα συνεπάγονται, μεταξύ άλλων, δτι πρέπει ν' άλλάξει οιζικά ο δλεγχος τῆς έκμαθησης και ο δρόπος άξιολόγησης τῆς συντελεσθείσης προόδου: ή άξιολόγηση τοῦ κατακτηθέντος έπιπέδου δέν μπορεῖ νά βασίζεται μόνον σέ μιά άνελαστική και άσταθμη έξέταση άλλα θά πρέπει νά συνδυάζει τό συνεχή έλεγχο τῶν γνώσεων και μιά τελική έξέταση, πού θά άποσκοπει στό νά μετρηθεῖ ή ίκανότητα τοῦ μαθητῆ νά άξιοποιεῖ τίς γνώσεις σέ ένα περιβάλλον δλότελα διαφορετικό από έκεινο στό δποιο τίς άπεκτησε. Στίς περαματικές έπιστημες γιά παράδειγμα τούτο μπορεῖ νά έπιτευχθεί μέ πρακτικές δοκιμές πού θά έπιτρέπουν νά άξιολογηθεῖ ή έπινοητικότητα, ή κριτική και ή «πρακτική» αίσθηση τοῦ μαθητῆ.

νά αύξηθει ή συμβατότητα τοῦ γαλλικοῦ συστήματος πρός τά
ἄλλα εύρωπαικά ἐκπαιδευτικά συστήματα καὶ θά μείωνε τά
ἐλαττώματά τους ἀπέναντι στούς ἐνδεχόμενους ἀνταγωνιστές.
Πέραν τούτου θά συνέδαλλε στό νά προτανεύσει ἡ λογική τῆς
συνειδητῆς καὶ εὐθείας ἐπιλογῆς ἀντί για τὴν αὐτόματη καὶ
σιωπηρή ἐπανάληψη τῶν καθιερωμένων προγραμμάτων.

ΑΡΧΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

‘Η κοριτική ἔξέταση τῶν περιεχομένων ὀφεῖλει πά-
ντοτε νά συνδυάζει δύο μεταβλητές: ἀφ’ ἐνός κατά
πόσον ἔνα γνωστικό ἀντικείμενο εἶναι ἀπαραίτητο
καὶ ἀφ’ ἑτέρου κατά πόσον εἶναι μεταβιβάσιμο. Αὐ-
τή τή κυριαρχία ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν ἐνός γνωστι-
κοῦ ἀντικειμένου ἡ ἐνός τρόπου σκέψης εἶναι λίγο
πολύ ἀπαραίτητη γιά λόγους ἐπιστημονικούς ἡ κοι-
νωνικούς, σέ ἔνα συγκεκριμένο ἐπίπεδο (στήν ἄλφα
ἢ βῆτα τάξη).’ Άπο τήν ἄλλη μεριά, ἡ μεταβίβαση
τῶν γνώσεων εἶναι λίγο πολύ δύσκολη σέ κάθε συ-
γκεκριμένο ἐπίπεδο τῆς σχολικῆς διαδρομῆς, δεδομέ-
νων τῶν πεπερασμένων ἴκανοτήτων ἀφομοίωσης τῶν
μαθητῶν καὶ δεδομένης τῆς κατάρτισης τῶν ἐκπαι-
δευτικῶν.

‘Η ἀρχή αὗτη ὁδηγεῖ στόν ἀποκλεισμό κάθε εἰδους πρόσω-
ρης μετάδοσης. Όδηγει ἐπίσης στήν κινητοποίηση ὅλων τῶν
ἀναγκαίων πόρων (ἰδίως ως πρός τόν ἀπαιτούμενο χρόνο καὶ
τά παιδαγωγικά μέσα) γιά νά ἔξασφαλισθεῖ ἡ οὐσιαστική δι-
δασκαλία καὶ ἡ ἀφομοίωση τῶν δύσκολων ἀντικειμένων πού
κρίνονται ώς ἀπολύτως ἀναγκαῖα.

‘Η ἐνδεχόμενη ἀλλαγή τῶν περιεχομένων καὶ ἡ ὁριστική ἐπι-
κράτηση μιᾶς τροποποίησης τοῦ προγράμματος δένθά πρέπει
νά συντελεῖται παρά μόνο μετά ἀπό μιά ἐργασία πειραματι-
σμοῦ, σέ συνεργασία μέ τούς καθηγητές καὶ μετά τήν ὀλοκλή-
ρωση τῆς κατάρτισης (ἀρχικῆς καὶ συνεχοῦς) τῶν διδασκαλί-
ων πού είναι ἐπιφορτισμένοι μέ τή διδασκαλία τους. Η πού
σπάθεια προσαρμογῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν πρέπει νά στηργήθη
στήν καθιέρωση ἔξαμηνων ἥ-ετήσιων μετεκπαιδευτικῶν μαθη-
μάτων καὶ στή διοργάνωση σεμιναρίων πού θά ἐπιτρέπουν
στούς ἐκπαιδευτικούς νά μυηθοῦν σέ τρόπους σκέψης ἡ σέ νέα
γνωστικά ἀντικείμενα, ν’ ἀποκτήσουν νέες εἰδικεύσεις καὶ, εν-
δεχομένως, ν’ ἀλλάξουν προσανατολισμό.

Είναι, ἄλλωστε, ἀναγκαῖο νά καθιερωθοῦν θεσμοί πού θα
είχαν ἀποστολή νά συλλέγουν, νά ἐπιλέγουν καὶ νά ἀναλύουν
τίς ἀντιδράσεις καὶ τίς σκέψεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν: ὑποδεί-
ξεις, κριτικές, ἐπιθυμητές διευθετήσεις, προτεινόμενες ἀνανε-
ώσεις, κ.λ.π. Ετοι θά μποροῦσε νά καθιερωθεῖ μιά συνεχής
παιδαγωγική ἔρευνα, μεθοδολογική καὶ πρακτική. πού θά :
θετε σέ μιά διαδικασία συνεργασίας τούς ἐπιφροτισμένους με
τήν κατάρτιση τῶν προγραμμάτων καθηγητές.

ΤΟ ΑΥΓΟ ΤΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ

Σκέψεις περί ἀναβάθμισης τῶν Α.Ε.Ι.
τοῦ Νίκου Θεοτοκᾶ

Τά τελευταῖα χρόνια, σημαντικές ἀλλαγές σωρεύονται ἡ μιὰ μετά τήν ἄλλη κι ἀναδιατάσσουν οιζικά τὸ παλιό γνώριμο τοπίο τῆς παιδείας. Στό προτελευταῖο τεῦχος τοῦ Πολίτη δημοσιεύτηκε ἔνα ὅρθρο τοῦ Βασίλη Κρεμμυδᾶ γιά τήν προϊούσα εἰσβολή τοῦ Ἰδιωτικοῦ στά πανεπιστήμια. Μέ τόν κίνδυνο νά γίνω πουραστικός θυμίζοντας πράγματα δυσάρεστα, ἃς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ἐπαναλάβω μερικές ἀπό τίς ἐπισημάνσεις στίς ὅποιες καταλήγει τό κείμενο αὐτό.

Η μετεξέλιξή μας ἀπό ἐρευνητικά καὶ ἐκπαιδευτικά ὑποκείμενα στήν ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου συμφέροντος (ἐδῶ ταιριάζει τὸ «δημοσίου»), δηλαδὴ τῆς κοινωνίας, σὲ ἐπιχειρησιακά ὑποκείμενα στήν ὑπηρεσία τοῦ «Ἰδιωτικοῦ» είναι σέ καλό δρόμο. Αὐτή τῇ στιγμῇ τὸ κυριότερο πρόδολημα σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς πανεπιστημιακούς καὶ στήν Ἰδιωτικοποίηση τοῦ Πανεπιστημίου μέσω τῶν δραστηριοτήτων τους δέν εἶναι ἡ παράλληλη ἀστηριη ἐλεύθερου ἐπαγγέλματος — μέ τίς εὐλογίες καὶ τήν ἀνταμοιβή τῆς Πολιτείας τώρα — ἀπό ὅσους τό ἐπιθυμοῦν καὶ τό μποροῦν, οὔτε διαχωρισμός τους σέ πλήρους καὶ μερικῆς ἀπασχόλησης. Τό πρόδολημα δημιουργεῖται ἐπειδὴ μιὰ μερίδα πανεπιστημιακῶν, ὅλο καὶ πολυπληθέστερη — μιλοῦν ἥδη γιά τό ἔνα τρίτο — ἔχει ἀναγάγει τό κυνηγητό κοινοτικῶν προγραμμάτων σέ κύρια ἀπασχόληση, σέ βάρος μάλιστα, συχνά, τῶν πανεπιστημιακῶν ὑποχρέεών της· μέ ἄμεσες δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις δηλαδὴ στό διδακτικό καὶ ἐρευνητικό ἔργο τοῦ Πανεπιστημίου ὡς συνόλου. Αὐτά τά μέλη ΔΕΠ ἀπορροφῶνται διπό τίς διαδικασίες σύνταξης, ἔγκρισης καὶ ἐκτέλεσης κοινοτικῶν προγραμμάτων, μετατρέπονταν τό γραφεῖο τους (τό τηλέφωνό τους, τόν ὑπολογιστή τους - πού ἀνήκουν στό Πανεπιστήμιο) σέ ἐπιχειρηματικά ἔργαλεια καὶ, μέ τήν παρουσία ἐπιτούτου προσλαμβανόμενου προσωπικοῦ, οἱ ἕδιοι μεταλλάσσονται σέ «ἀφεντικά» μιᾶς μικρῆς Ἰδιωτικῆς

ἐπιχείρησης. Ἐπιπλέον, ὅμως, ἀκόμη καὶ στήν περί πτωση ποιῶν ὅλα αὐτά δέ γίνονται σέ ἀτομικό ἐπίπεδο — πού είναι ὁ κανόνας δέδαια — ἀλλά σέ ἐπίπεδο Τμήματος ἢ Τομέα ὁ χαρακτήρας τῆς «ἐπιχείρησης» δέν ἀλλάζει, δπως δέν ἀλλάζει οὕτε ἡ εἰκόνα διεξαγωγῆς ἐνός «Ἰδιωτικοῦ» ἔργου.

Συνοψίζω καὶ παρατηρῶ. Ἡ χιονοστιβάδα τῶν κοινοτικῶν προγραμμάτων ἔχει ἀρχίσει νά μετατρέπει τό Πανεπιστήμιο σέ ἐπιχειρησιακό κέντρο καὶ τόν πανεπιστημιακός σέ μικροῖς ἐπιχειρηματίες. Ολόκληρο τό φάσμα τῆς κοινοτικῆς χοηματοδότησης ἐλαύνεται ἀπό τά λεγόμενα «Ἰδιωτικούς νομικά κριτήρια»· τό κοινοτικό πρόγραμμα, μ' ἄλλα λόγια, ἀπό τή σύλληψή του μέχρι τή διάθεση τοῦ τελικοῦ προϊόντος, λειτουργεῖ ὑπέρ τοῦ «Ἰδιωτικοῦ», εἴτε αὐτό είναι πρόσωπο. εἴτε είναι διαδικασία. Πρόκειται γιά ἔνα διλόκληρο σύστημα πού ἡ εισαγωγή του στό Πανεπιστήμιο, καὶ μάλιστα σέ τόσο μεγάλες δόσεις ὅσο είναι σήμερα, ἀλλοιώνει τό χαρακτήρα καὶ τίς λειτουργίες ἐνός κρατικοῦ ἰδρύματος, ἀπορροφάντολίζει τήν ἔρευνα καὶ τήν ἐκπαίδευση ὑπέρ τῶν συμφερόντων κάποιου φαινομενικά ἀόρατου ἡ δυσδιάλογιτου «Ἰδιωτικοῦ» — κατά κύριο ρόλο τή μεταπτυχιακή —, ἔξουδετερώνει καὶ τελικά τείνει νά ἀκυρώσει τήν πρωτογενή ἔρευνα καὶ τήν παραγωγή νέας γνώσης — μέ τίς προϋποθέσεις πού ἔχω ἐξηγήσει — ὑπέρ τῆς παραγωγῆς πακέτων ἀναδιατεταγμένης ὑπάρχουσας γνώσης

ΦΙΛΗΜΑ

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΙΑΣ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΤΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ¹

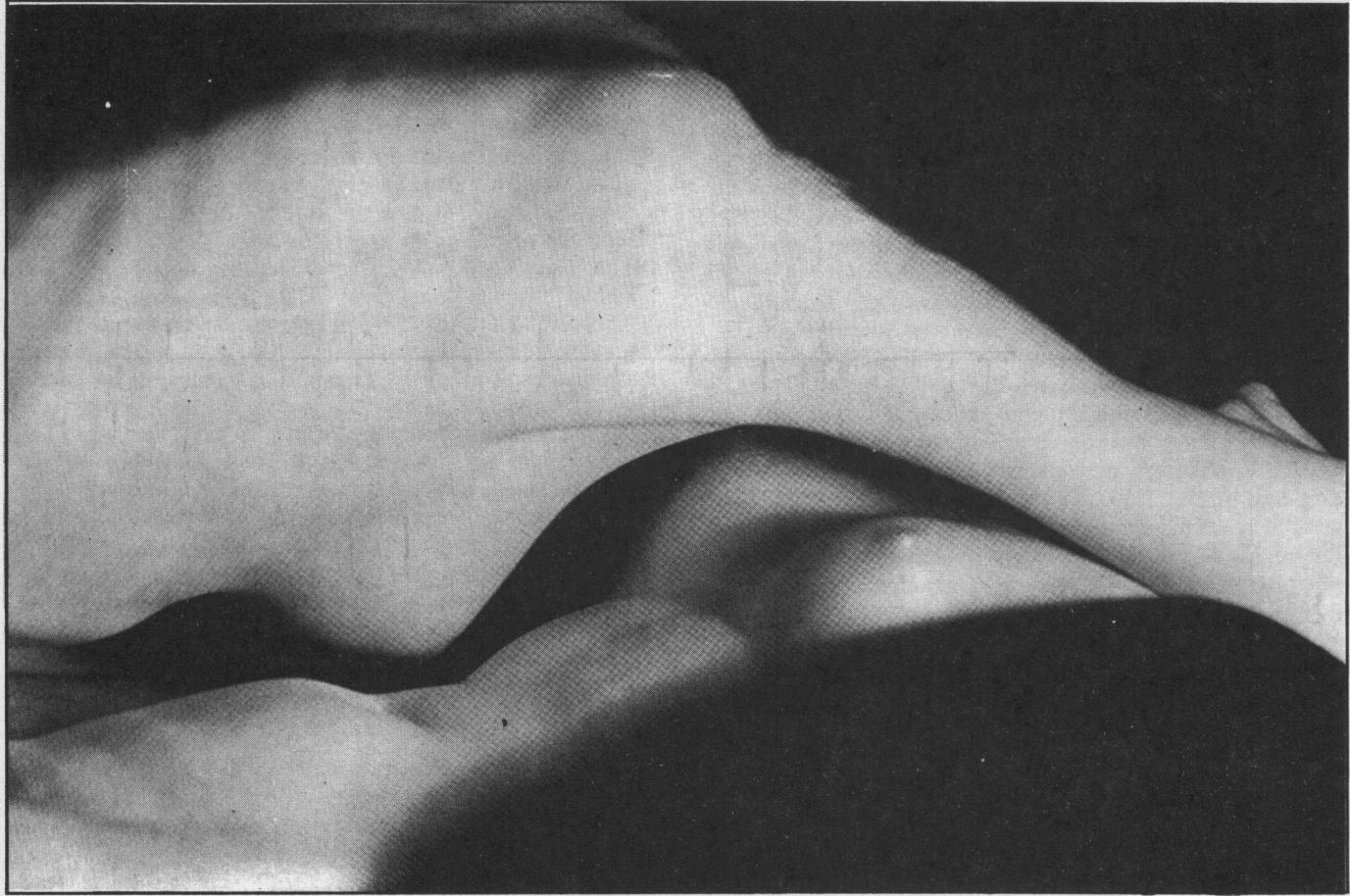
του Γιώργου Φαράκλα

‘Η ἀνισότητα τῶν φύλων δέν ἀρκεῖ νά καταδικάζεται. Ἐως καί ἡ ἀπαραίτητη νομική κατοχύρωση τῆς ἴσοτητας δέν ἀρκεῖ. Πρέπει ν’ ἀνιχνευθοῦν οἱ ὅροι ὑπό τούς οποίους μπορεῖ νά μεταβληθεῖ ἡ ἀνδροκρατική δομή τῆς ἐπιθυμίας, ἢ ὅποια είναι κοινή στά δύο φύλα. Αὐτή ἡ μετατροπή δέν μπορεῖ νά είναι ἀποτέλεσμα ἀπόφασης, ἂρα πρέπει νά ἔχει τήν μορφή ἐγγενοῦς αὐτοαναίρεσης τῆς ὑπάρχουσας δομῆς. Μία λύση φαίνεται νά είναι ἡ ἐπέκταση στά δύο φύλα τῆς θέσης του «σχετικοῦ πρόσος ἄλλο» πού χαρακτήριζε μέχρι τώρα τή γυναίκα ως ἔξαρτημένη πλευρά. Αὐτή ὅμως ἡ ἐπέκταση δέν ἀφήνει βέβαια ἀναλλοίωτη τήν ἔννοια του σχετικοῦ. Ἀλλάζει τήν ἴδια τήν ἔννοια. Οδηγεῖ ἀναπόφευκτα σ’ ἓνα δίλημμα σχετικά μέ τήν ἔννοια του λόγου.

Γυναίκα» είναι κάτι πού κρύβεται, μέχρι θανάτου. Γράφει λ.χ. δ. Εὐριπίδης: ‘Η δε καὶ θνήσκουσ’ ὅμως πολλὴν πρόνοιαν είχεν εὐσχήμων πεσεῖν, κρύπτουσ’ ἀ κρύπτειν δόμματ’ ἀρσένων χρεών (Έκάδη 568-570). «Κρύβεται» σημαίνει «δέ χαρίζεται». Ή αιδώς ἐγγράφεται σέ μία ἀνταλλαγή. Ή ἔξωγαμία είναι ἀνταλλαγή ἀγαθῶν. Κάπου μάλιστα φιλεύουν τούς ξένους τίς γυναίκες τους. Ἀποτελεῖ δέ τυπική φαντασίωση αὐτός δ «νόμος φιλοξενίας» ὅπως πιστοποιοῦν οἱ ἐρωτικές ἀφηγήσεις, ἐφ’ ὅσον μποροῦν νά θεωρηθοῦν τεκμήρια τῆς δομῆς τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλά καὶ τῶν ὀντολογικῶν προεκτάσεών της πού ἀνιχνεύει ἡ φεμινιστική κριτική.² Μία τέτοια ὀντολογική προέκταση σημειώνεται, λ.χ., ὅταν τό φιλεύεσθαι θεωρεῖται λόγος ὑπαρξῆς, ratio essendi, ὅπως στήν Ιστορία τῆς Ο, τό δημοφιλέστερο ἵσως ἐρωτικό λογοτεχνικό ἔργο: «Ἀναλογίζοταν δι τὴν ἡ ἐκφραστὴν ἀνοίγομαι σέ κάποιον, πού σημαίνει ἐμπιστεύομαι τά μυστικά μου, είχε στή δική μας περίπτωση ἔνα μόνο νόημα, κυριολεκτικό» —η πραγματοίηση είναι μετάβαση ἀπό τή μεταφορά στήν κυριολεξία, θά ἐπανέλθω σ’ αὐτό σέ λίγο— καί ἡ συγγραφέας του ἐρωτικοῦ μυθιστορήματος προσθέτει: «αὐτό είναι δ λόγος ὑπαρξῆς της... δποτε ἐκεῖ-

νος τῆς ἀναφέρει φίλους του» κ.ο.κ.³ «Γυναίκα» είναι, λοιπόν, κάτι πού φιλεύεται —πάλι μέχρι θανάτου.⁴ Οι δύο ἀντίθετοι χαρακτηρισμοί είναι ἀλληλοσυμπληρωματικοί· δέ θά μέ φίλευαν ἄν δέν κρυδόμουν, δέ θά κρυδόμουν ἄν δέν ημουν ἀγαθό.

Βέβαια τέτοιοι χαρακτηρισμοί συνιστοῦν φυσιορατικές πλάνες, καταξιώνουν μία ἀνισοτιμία ἀνάγοντάς την σέ φυσική διαφορά, σύμφωνα μέ τήν πάγια στρατηγική του φαλλοκρατικοῦ λόγου. ‘Ομως ἡ καταγγελία πού προτίθεται ν’ ἀνισέσει αὐτήν τήν πλάνη λέγοντας δι τὴν ἀνισοτιμία δέν είναι φυσική προϋποθέτει ἀπό τήν πλευρά της δι τήν ὑπάρχει κάποια σαφής διάκριση μεταξύ τού φύσει καὶ τοῦ νόμω, ἀς ποῦμε μία φυσική διάκριση φυσικοῦ καὶ συμβατικοῦ. Αὐτό δημως προϋπέθετε ἡδη ἡ ἀρχαία κριτική τῆς δουλείας ως κάτι πού δέν είναι φύσει τήν δποία καὶ ἀντέκρουε δι Αριστοτέλης μόνο καὶ μόνο θέτοντας μία φύσει διαφορά δούλου καὶ κυρίου. Ή ἀντίστοιχη φεμινιστική καταγγελία είναι προφανῶς τό ἰδιο εὐάλωτη σέ μία τέτοιου τύπου ἐπίθεση. ’Αν δημως ἡ ἴσοτιμία είναι ξητούμενο, ὅχι φυσικό μέγεθος, τό δέον είναι οἱ ὅροι δυνατότητας τῆς νόμῳ συνύπαρξης πού ἀκυρώνουν τίς φυσικές δια-

ένεργεια τοῦ μέν καί τό πάθος τῆς δέ. Ἡ οἰκονομία τῆς ἐπιθυμίας αὐτοαναιρεῖται ἀν δέχομαι ἀπόλυτα τήν παθητικότητα = σχετικότητα πού ἡ ἔως τώρα δομή τῆς ἐπιθυμίας ἀποδίδει στόν ἔνα μόνο ὄρο, τή γυναίκα. Τό (κλοσσοβοσκό) ἀντίστοιχο σχῆμα είναι: Αὐτονομῶ κάτι ὅταν τό ποθῶ ἐφ' ὅσον δέν είμαι ἐγώ δ καρπωτής του.

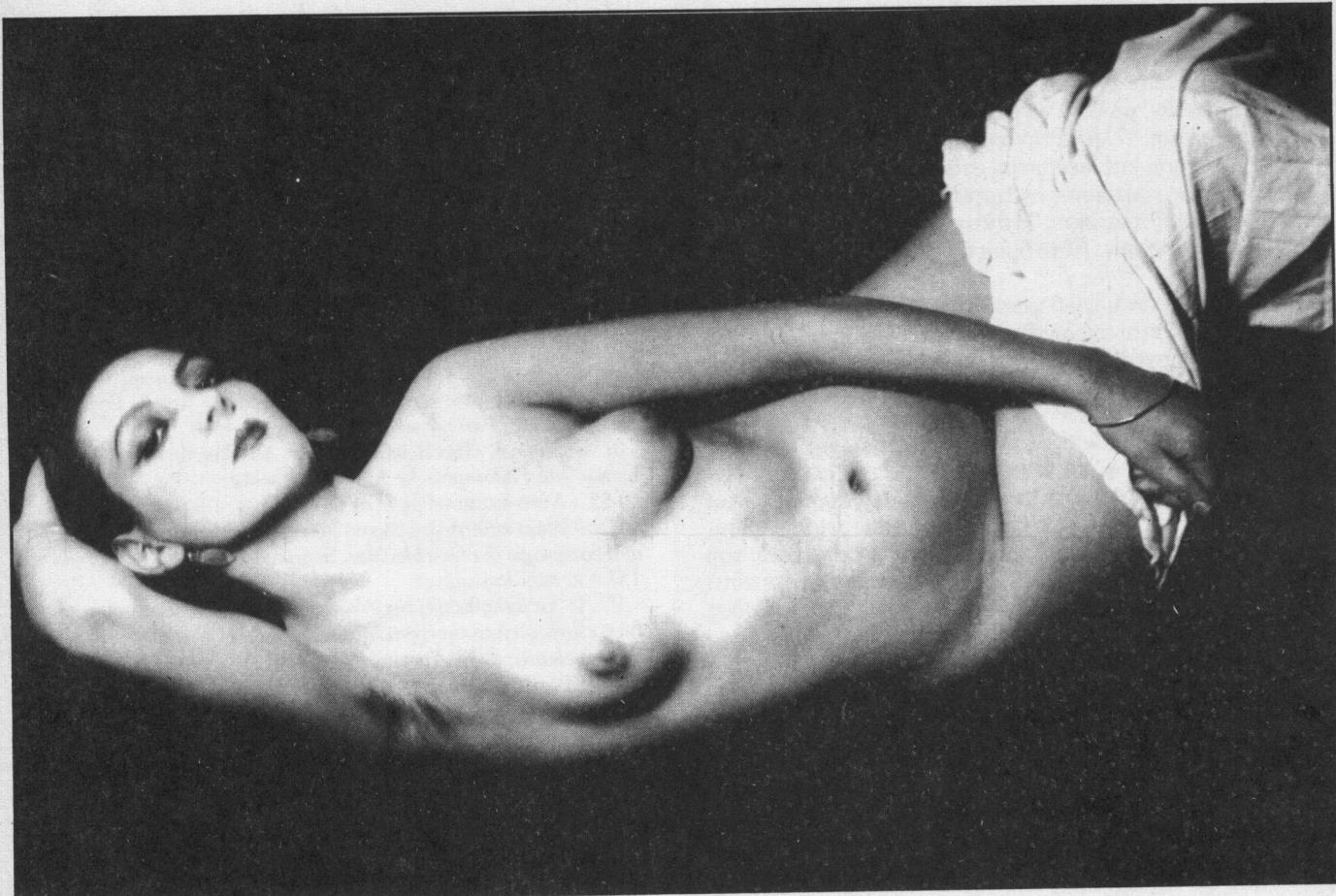
Ἐτσι αὐτοαναιρεῖται ἡ ἐπιθυμία νά φιλεύω τή γυναίκα. "Αν δέν ὑπάρχεικάτι πού φιλεύεται, τό φίλεμα, τό ἀρχαῖο φίλημα —πού δῆλων τό φιλί στόν ξένο ὅταν «ξένος» είναι δ φιλοξενούμενος—¹⁴ καθιστοῦν συνάμα τόν ξένο ξένο. Νά μία μετάβαση ἀπό τήν ἐπιθυμία στήν γνώση. Ἡ αὐτοσχεσία τοῦ ὑποκειμένου είναι ἡ σχέση του πρός τήν αὐτοσχεσία τοῦ ἀντικειμένου. Τό φιλεύω, κάνω τόν ξένο φίλο χαρίζοντάς του κάτι ἀπό μένα, είναι συγκροτητικό τοῦ ἀντικειμένου ἀπλῶς. Δέν πράττω μήτε γνωρίζω χωρίς ἀντικείμενο, ἄρα πράττω καί γνωρίζω ἀν χαρίζομαι σ' αὐτό —σάν γυναίκα.

Γιά τούς ἔχθρούς τῆς ίσοτιμίας, τόν Φίχτε, τόν Σοπενάουερ, ἡ γυναίκα είναι φαινόμενο χωρίς ούσια.¹⁵ Γιά τόν ὑποστηρικτή τῆς ίσοτιμίας Ζίμψελ είναι ούσια δίχως φαινόμενο.¹⁶ Δηλαδή είναι ψιλή ἐτεροσχεσία στή μία περίπτωση καί ἀσχεσία στήν ἄλλη. Νά πάλι ἡ ἴδια διάζευξη: φιλεύεται (ἐτεροσχεσία) ἢ δέ χαρίζεται (ἀσχεσία). Σέ κάθε περίπτωση δήμως δέν είναι αὐτοσχεσία. Είναι πού ίσχύει ἡ βαθειά οιζωμένη φυσιοκρατική πλάνη γυναικείο = παθητικό¹⁷ —ἄλλα καί ἡ βαθύτε-

ρα ἀκόμη οιζωμένη διάζευξη μεταξύ σχετικοῦ (παθητικοῦ) καὶ αὐτοσχετιζόμενου (ἐνεργητικοῦ).

"Οταν ὅμως σήμερα ἀρνούμαστε τό ούσιολογικό σχῆμα συχνά καταδεικνύουμε πώς οἱ προεκτάσεις τοῦ ἀνδροκρατικοῦ δρισμοῦ στρέφονται κατά τῆς ἴδιας τῆς ἀνισοτιμίας πού ἐκφράζουν. "Εται ἀναζητοῦμε μία αὐτοαναίρεση τῆς καταπιεστικῆς δομῆς τῆς ἐπιθυμίας. Τήν ἀποψή τοῦ Νίτσε ὅτι ἡ γυναίκα, ἐφ' ὅσον λειτουργεῖ ὡς ψιλή ἐπίφαση, σύμφωνα μέ τήν παραδεδομένη εἰκόνα τῆς, γνωρίζει τήν ἀπουσία τῆς «ούσιας». Δηλαδή ἔχει γνώση τῆς ἀνακάλυψης τοῦ νιτοεύκου στοχαστῆ,¹⁸ τήν ἐκμεταλλεύονται οἱ ἐπίγονοι του μέ φεμινιστικές προθέσεις: ἡ γυναίκα ὁρθῶς τίθεται ὡς ἀνούσια καί ἔχει δίκιο πού δέν ἔχει πρόσθαση στήν μεταγλώσσα.¹⁹ Τό χωρίς ούσια καταργεῖ τήν ὄντολογία.

"Αλλά παραμένει ἀφετηρία ὁ ἀνδροκρατισμός. "Ετσι μία ἐναλλακτική θεμελίωση ἀναζητᾶ τή διαφορά στά γυναικεία διώματα. "Ομως αὐτή δέν ἀνατρέπει τά στερεότυπα, ὅπως θά μπορούσαμε νά δείξουμε,²⁰ καί τούτο, θαρρῶ, ἐπειδή ἀκριβῶς προϋποθέτει μία σωματική σχέση σώματος καί σημείου ὅπως δ ἀρχαῖος ἔχθρος τῆς δουλείας προϋπέθετε μία φυσική σχέση φύσης καί νόμουν. Γενικῶς, ὅταν ἀντί τῆς φύσει ίσοτιτας θέτω μία φύσει διαφορά είναι προφανές ὅτι δέν γλιτώνω ἀπό τή φυσιοκρατική πλάνη —ἡ ὅποια συγκλίνει πάντα μέ τήν ἀτελή νομική καταγγελία, ὅπως ὅταν δ νόμος περί διασμού"

στόν "Εγελο, στόν Μάρξ, δπως δ Λουκατς. Η πρώτη θεωρεῖ τήν έγελιανή αύτοάρνηση ταυτιστική ἀπάτη, δπως λ.χ. δ' Αντόρο ή δ Καστοριάδης. Κυριάρχησε δέ τήν ἀριστερή γαλλική φιλοσοφία μετά τό 1968, ἀλλά ἔκτοτε ἡ καταγγελία τοῦ καθόλου ως ὑποκριτικοῦ ἐπιμέρους ἐπιστρατεύθηκε ἀπό δημοκράτες πού καταγγέλλουν τήν σύμφυτη στό λόγο τυραννία²⁶ και ἀντιδημοκράτες πού ἀναδιώνουν τήν κριτική τοῦ ντέ Μαίστρο καὶ τοῦ Σμίττ κατά τῆς ἀφαιρεσης ἀνθρωπος.²⁷ Αὐτή η συνάφεια εἶναι σημαντική ἄν οὐ πιλογή τῆς μίας ἐρμηνείας στηρίζεται μόνον ήθικά, γιατί τότε η εὐθύνη τῆς ἀπόφασης, διότι περί αὐτοῦ πρόκειται ἄν ἔνα πολιτικό δίλημμα εἶναι λογικά μή ἀποκρίσιμο, ἵσως ἔπαιψε νά κλίνει ὑπέρ τῆς πρώτης ἐρμηνείας. Ναί, προτείνω νά πάψουμε ν' ἀπορρίπτουμε τό λόγο, γιά νά τόν καταφάσκουμε ὑπό νέα ἔννοια, ἀνακαλύπτοντας καὶ τή σχετική προεργασία: δ' Ἐγελος δρίζει τήν ἔννοια ως «ἀγάπη» τοῦ ἄλλου καὶ τήν ἀπόλυτη ἰδέα ως «ἀπόφαση» νά τό «ἀφήσει ἐλεύθερο».·²⁸ δ Λεβινάς κατανοει τόν δρθό λόγο ως «δεξιώση» τοῦ ἄλλου διεκδικώντας γιά τήν ratio τήμερημα πού τής ἀντέτασσε δ Χάιντεγγερ.

Δέν μπορῶ νά ἐπιλέξω ἀμεσα τήν μία ἐρμηνεία γιατί αὐτό θά ὑπέθετε πώς δ λόγος μου κρίνει τόν ἔαντό του καὶ τό ἄλλο του, ὑπόθεση πού συνιστά ἀκριβῶς τό διακύνευμα. Η πρώτη θέση ὀρνεῖται δτι δ λόγος μπορεῖ νά εἶναι τρίτος μεταξύ τοῦ ἔαντού του καὶ τοῦ ἄλλου του, δικαστής καὶ ἀντιδικος, η δεύ-

τερη, στήν ἔγελιανή ἐκδοχή της, τρέφεται ἀπό αὐτό τό σχῆμα. Η πρώτη ἀνανεώνει τό σχέδιο περιορισμοῦ τοῦ λόγου ἐνώ η δεύτερη προκρίνει μία ἐπανερμηνεία του. Ο Ζάκ Ντεροιντά ἀσπάζεται, θαρρῶ, τήν πρώτη ἐρμηνεία, προσπαθεῖ νά ὑπερβεῖ τόν «φαλλολογοευρωκεντρισμό». "Ομος πιστεύω δτι η δεύτερη εἶναι ἀναγκαία καὶ πιστεύω μάλιστα πώς αὐτό προκύπτει ἀπό ἓνα σκεπτικό μέντεροιντιανή ἀφετηρία, μέ μόνη διαφορά, δπως θά ὑποστηρίξω, πώς η δεύτερη θέση εἶναι ἀναγκαία ήθικά καὶ τοῦ ἄν πάρω τό δίλημμα στά σοδαρά καὶ δχι φιλύποπτα —δηλαδή ἔγελιανά καὶ ὅχι νιτσεϊκά, δπως προτείνω νά λέμε γιά λόγους πού σκιαγράφησα ἥδη.

Ο Ντεροιντά ὑποδεικνύει συχνά πώς ἔνας δρος τοῦ γνωσιακοῦ σχήματος ἐγείρει τήν ἀξιώση νά ἔξηγει τή σχέση τοι πρός τόν ἄλλο καὶ δτι αὐτή η αύτοαναφορικότητα καταργεῖ τό νόημα³⁰ καθώς εἶναι πάντα καὶ ἀρνητική. Εἶναι τυπικά ἀρνητική ἐπειδή δρος πού ἔξηγει τόν ἔαντό του καὶ τόν ἄλλο δέν εἶναι δ, τι δ ἔδιος δνομαστικά δρος δταν δρίζεται μόνον ἐν ἀντιθέσει πρός τόν ἄλλο (η γραφή ως δρος δυνατότητας τής γραφής καὶ τής φωνῆς εἶναι ἀρχιγραφή). Ο δρος δυνατότητας μίας σχέσης δέν εἶναι ἐμμενής στή σχέση, καὶ δμως δέν μπορεῖ νά μήν τής εἶναι ἐμμενής.³¹

Τό ἄνευ νοήματος, η ἀντίφαση, δομεῖται ως ἀρνητική αύτοαναφορά. "Ομως ἐνώ η Αναλυτική Σχολή ἀπαγορεύει νά ταυτίζουμε τή μεταγλώσσα μέ τή γλώσσα ὥστε ν' ἀποφεύγουμε

Ν. ΚΑΛΑΜΑΡΗΣ: ΠΩΣ «ΣΥΜΒΙΒΑΖΕΤΑΙ» Ο ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΤΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗ

τοῦ Παναγιώτη Νούτσου

Οἱ ἀπαρχές τῆς νεωτερικῆς ποίησης χρεώνονται στοὺς Θεόδωρο Ντόρρο καὶ Νικήτα Ράντο — μὲ τὰ «μονέρωνα ποιητικά βιβλία», δπως τά χαρακτηρίζει ἔξομολογητικά ὡς πρός τή νεότητά του ὁ Ἐλύτης.

Ο Θεόδωρος Ντόρρος είχε ἐπίγνωση τῆς ἰδιουστασίας του, τήν δποία καθόρισε μὲ ἀντιθετικό τρόπο —«Δέ μέ χωροῦν οἱ τόποι σας. Δέν ξέρω ποῦ νά ζήσω»— καὶ μέ τήν πρόθεση νά ἔξηγήσει γιατί οἱ «ἀληθινές» διμορφές

δέ φανερώνονται σέ κόσμο πού 'ναι
θρονιασμένη ἡ ἀσχημιά πονηρεμένης βαρβαρότητας.

Ἡ, μέ ἄλλη διατύπωση, πρόκειται γιά τό

χορό τῆς ξεγδυμένης ἀσχημιᾶς
μέσα στήν τόση νέκρᾳ τήν κινούμενη.

Ως πρός τό συγγραφέα τῆς σύνθεσης Στοῦ γλιτωμοῦ τό χάζι, ἐλπίζω νά ὑπάρξει ἄλλη εὐκαιρία γιά τή βιοχρονολόγησή του.

Ο Νικήτας Ράντος ὑφίσταται, δπως σημείωνε ὁ Ἰδιος, στό «Τριάντα τρία τήν πρώτη του ποιητική δοκιμασία», μέ τό Τετράδιο Α' στό ὅποιο διαπιστώνει ὅτι

“Ολη ἡ γῆς τοῦ ματιοῦ, ὅλη ἡ γῆς —σταυροί,
γιά νά προσθέσει ἀμέσως:

Θά 'θελα νά φτιάξω ἔναν οὐρανό¹
νά 'χω τώρα πού νύχτωσε ἔνα στερέωμα νά κοιτάξω
θά τό 'καμνα μεγάλο, γιομάτο ἀστρα μέ σχήματα
παράξενα
θά τοῦ 'δαξα ἀντίς ἀπό 'να, δυό φεγγάρια ἀνόμοια
τό 'να μικρό σάν παιδί, τ' ἄλλο μεγάλο σάν παράπονο.

Σύμφωνα μέ ὅσα ὁ Ἰδιος ὑπέμνησε τό 1937, τά ποιήματα τῶν τεσσάρων διαμόρφωσης Τετραδίων ωπούν πρός τή νεωτερική γραφή, χωρίς νά είναι ὑπερρεαλιστικά —τούς λόγους αὐτῆς τῆς σύγχυσης τούς καταδεικνύει ὅταν ὁ

ἴδιος ἔχει προσχωρήσει πλήρως στό ὑπερρεαλιστικό κίνημα δίδοντας καὶ τά διμόλογα δείγματα ποιητικῆς γραφῆς.

Συνολικά ὁ «τρισυπόστατος» Νίκος Καλαμάρης πρὸν ἀποχωρήσει ἀπό τήν Ἐλλάδα είλε όντιμετωπισθεῖ ὡς «ὑπερομοντέρνος λόγιος» πού μπορεῖ ταυτόχρονα νά ἐμφανίζεται ώς «θιασώτης τοῦ ίστορικοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ φρούντησμοῦ καὶ πλάστης φιλολογικῶν παραλογισμῶν». Άκομη δέντερος: «στήν ἄκρη τῆς λαχανιασμένης του πέννας χοροπηδούντες τρελλά τοῦ ὑπερομοντερνισμοῦ τά σκιάχτρα καὶ τοῦ Μαρξισμοῦ τά ίνδαλματα». Μέ όρους ίστορίας τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ίδεων ἡ ὑπόθεση ἐργασίας θά μποροῦσε νά στοιχειοθετηθεῖ ώς ἔξης: πῶς τεκμηριώνεται στήν περίοδο τοῦ ἐλληνικοῦ Μεσοπολέμου ή συζητία καὶ λιτεχνικῆς καὶ πολιτικῆς πρωτοπορίας καὶ, ἐπομένως, πῶς «συμβιβάζεται» ὁ ὑπερρεαλιστής μέ τόν κομμουνιστή, ὅπως προσεγγίζει τό ζήτημα ὁ Καλαμάρης μέσα ἀπό τίς στήλες τῶν Νέων Πρωτοπόρων καὶ τῆς Νέας Ἐπιθεώρησης;

II.

“Ἄς πιάσουμε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή”.

Ἡ δραδύτητα στή διαμόρφωση τοῦ ἐλληνικοῦ τμήματος τῆς «Διεθνοῦς τῶν διανοούμενων» —ή πρόσκληση τοῦ Μπάρμπιτς δρῆκε ίσχνή ἀνταπόκριση στήν ἐγχώρια σκέψη — θά συνεχισθεῖ καὶ μετά τήν πτώση τῆς δικτατορίας τοῦ Παγκάλου. Βραχυφλεγές ὑπῆρξε τό ἐγχείριμα τῆς Λογοτεχνικῆς Ἐπιθεώρησης πού διέθετε χαλαρούς ίμάντες ὑποδοχῆς τῶν ἀντιλήψεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ ΚΚΕ καὶ ἡ ἔκδοση τῆς συνέπεσε μέ τήν ἐσωτερική του

* Γιά τά παραθέματα βλ. τό βιβλίο μου: Η σοσιαλιστική σκέψη στήν Ἐλλάδα, τόμ. Γ', Αθήνα 1993, σσ. 80-87, 201-203, 215-219, 649-650.

χρόνια», ένω κατά τόν Έλύτη συνιστᾶ καιρίου δοϊόθμημα γιά τήν ύπεράσπιση τοῦ ύπερρεαλισμοῦ. Έδω θά μποροῦσε νά ξανατεθεῖ τό πρόβλημα τῆς ένδεχόμενης «ἀναπτηρίας» τοῦ έλληνικοῦ ύπερρεαλισμοῦ τοῦ μεσοπολέμου, δηλαδή τῆς ἀπονοματικῆς και πολιτικῆς στράτευσης τῶν πρωταγωνιστῶν του, κατά τό ἀντίστροφο παράδειγμα τῶν Γάλλων διμοτέχνων τους. Κρατώντας τίς ἐπιφυλάξεις τοῦ Ἀργυρίου καθώς καὶ τήν ύποδειξή του νά μελετηθεῖ ἡ κάθε περίπτωση ξεχωριστά, διαπιστώνομε τήν παροδική καὶ μάλλον ἐπιδερμική συμπόρευση μερίδας τῶν ύπερρεαλιστῶν μέ ἐτερόδοξους φιορεῖς πολιτικῆς πρωτοπορίας, γεγονός πού δέν ἀποσιωπᾶ τουλάχιστον δὲ Ἐμπειρίκος καὶ δὲ Ἔλύτης, πού δριζε τόν ύπερρεαλισμό ώς «διαμαρτυρία γιά τή δουλεία μας», ἡ ὁποία «προσεταιρίζεται τήν ἔξαρση καὶ τήν ἄπειρη συνδυαστική τῆς φαντασίας γιά νά προτείνει στό ἐπίπεδο τοῦ πνεύματος λύσεις σύμφωνες μέ τούς προαιώνιους πόθους τοῦ ἀνθρώπου». Ο Κάλας· πάντως καταφεύγει κι αὐτός στίς Ένωμένες Πολιτείες, μετά

τήν εἴσοδο τῶν χιτλερικῶν στή Γαλλία, ὅταν θά ἐπισκοπεῖ τήν ίστορική διαδομή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀναδεικνύοντας πάλι τήν ἐπαναστατική ύπόσταση τοῦ ύπερρεαλιστικοῦ κινήματος καὶ ἐπισημαίνοντας τήν ἀδυναμία του νά διακρίνει τήν ἀποπνευμάτωση τοῦ προσώπου μέσα στή σύγχρονη κοινωνία.

IV.

Μ' αύτές λοιπόν τίς συντεταγμένες δὲ Καλαμάρης ἐπιχειρούσε νά τεκμηριώσει τή συζυγία καλλιτεχνικῆς καὶ πολιτικῆς πρωτοπορίας. Μέ διαφορετικούς μάλλον ὄρους ἔθετε τό ζῆτημα στή μεταπολεμική περίοδο, ὅταν ἐκτόξευε τά ἐρωτήματα στό Νικήτα Ράντο τής νιότης του:

«Δέν μ' ἀναγνωρίζεις; Είμαι Πλακιώτης Μανχατανάς καὶ δροντοφανοῦσε μέσα μου τής ταραγμένης σου ψυχῆς φλογερά δράματα».

ΝΙΚΟΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ: Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΚΑΛΛΑΣ

τοῦ Γιώργου Λεωτσάκου

Hπαρουσίαση ή ή προλόγιση ένός βιβλίου συνιστά έξ' αντικειμένου τή δεσμευτικότερη ἵσως πράξη κριτικής, ἀφοῦ δέκαστοτε ὑπογράφων δύναται έξυπαρχῆς νά ἐκφέρει κρίσεις ἀρνητικές, ἔστω καὶ στὸ ἐπίτεδο δευτερευούσων ἐπιφυλάξεων. Ή περίπτωση ὅμως τοῦ βιβλίου τοῦ ἀγαπητοῦ Νίκου Πετσάλη-Διομήδη Η ἄγνωστη Κάλλας, ἀποτελούσε κάτι περισσότερο ἀπό ἔξαιρεση. Κατ' ἀρχήν, ἐδῶ, μέσα σέ ἔναν ἀνεπίληπτης καλαισθησίας ἐκδοτικό σχεδιασμό, εἴχαμε σχεδόν μία δόμια πολλῶν μεγατόνων στὰ ἴστοριογραφικά ἥμη τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς καὶ δή στὰ περὶ τὸ λυρικό θέατρο. "Ήμη, ὡς σχετικῶς πρόσφατα, μόνον ἐραστεχνικά ἀν̄ ὅχι καὶ ἐλαφρό, ἀλλά καὶ ἥμη ἀνεπιλήπτως διαδηματικά πού ὅμως ὡς τώρα σπανίως ἀπετόλμησαν νά ἀμφισβήτησον ὅ, τι είχαν κατορθώσει νά ἐπιβάλουν ὡς αἰσθητική καὶ ἴστορική «ἀλήθεια» ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰώνος οἱ μόλις ἐναλλασσόμενοι γκρουπτιέρηδες ἐνός παιχνιδιοῦ προσωπικῶν ἢ συντεχνιακῶν συμφερόντων πού τόσο ταλαιπώρησαν τήν ἀμοιρὴν Ἑλληνική μουσική.

Κατ' ἀρχήν, ἀπό πολὺ νωρίς, δταν ἀκόμη ἡ προοπτική τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀγνωστῆς Κάλλας ἦταν ζήτημα μέλλοντος ἀπωτέρου, ἔζησα ἀπό κοντά ἔνα ἀρκετά οὐσιαστικό μέρος τῆς συγγραφικῆς ἀλλά καὶ ἐρευνητικῆς διαδικασίας πού, ὡς γνωστόν, σ' αὐτές τίς περιπτώσεις συνδέονται ἀρογκτα μεταξύ τους: δ Νίκος μοῦ ἐμπιστεύόταν ἐκτενῆ ἀποστάσματα δλόκληρων κεφαλαίων *in statu nascendi*, ὅπως θά ἔλεγαν οἱ φυσικοί. Καὶ τά καλοστημένα ἱκριώματα τοῦ ὄλου ἀρχιτεκτονήματος, σέ συνδυασμό μέ τά τελειωμένα ἀποστάσματα, δέν ἄφηναν σκιά ἀμφιβολίας γιά τό διαμέτρημα τοῦ τελικῶς ἐπιληπτικοῦ ἐγχειρήματος, τό δόποιο περιγράφω ἐδῶ συνοπτικά. "Ετοι τό νά τό παρουσιάσω ἦταν γιά μένα ἔχωριστή χαρά. 'Αντίθετα, τό ἰδιο τό ἀντικείμενο τοῦ γιγαντιαίου μελετήματος ἡ, ἀν̄ θέλετε ἡ ήρωιδα του, μοῦ προκαλοῦσε ἀνέκαθεν ἔντονο προβληματισμό, ὅχι φυσικά γιά τό τί ἦταν ἀλλά γιά τό πῶς ἀντιμετωπιζόταν. Προσωπικά, τήν Κάλλας εύτυχησα νά ἰδώ καὶ νά ἀκούσω δύο φορές, ὡς Νόρμα καὶ ὡς Μήδεια στήν Ἐπίδαυρο. Τελικῶς, τῆς ἀφιέρωστο δύο μόνον κείμενα: μία κριτική γιά τή Μήδεια, στό περιοδικό Ἑλληνικά Θέματα ('Έτος Στ', δρ. φύλλου 67, Σεπτ. 1961, σελ. 31) καὶ τήν ἀναδημοσιευμένη στό Θέατρο τοῦ Κώστα Νίτσου νεκρολογία της, στό Βήμα τῆς Κυριακῆς, 25 Σεπτεμβρίου 1997, ὅπου καὶ τήν σκιαγραφούσα, σύμφωνα μέ τόν ὑπότιτλο, Ἐξώ ἀπό τό μύθο καὶ μέσα στήν ἐποχή της. 'Από τήν πρώτη στιγμή, μοῦ ἦταν ἐντόνως αἰσθητή καὶ σχεδόν μέ φόδιξε, ἀν̄ ὅχι ἀπωθοῦσε, αὐτή ἡ ἀτέρμων ἀνατροφοδοτική διαδικασία, τό feedback ἀνάμεσα στήν πραγματική της προσφορά καὶ στό μύθο της. Σήμερα μάλιστα, ἀνυπεράσπιστα ἐκτεθειμένος, ὅπως ὅλοι μας, στήν ἐπικίνδυνη ἔξέλιξη τῶν λεγομένων

mass media, ἀποτολμῶ νά πῶ ὅτι ὁ μῦθος τῆς Μαρίας Κάλλας, ἐντελῶς ἀνεξάρτητος ἀπό τήν ἀξία της, ἦταν ἔνα ἀπό τά ἴστορικως ἀρχαιότερα δημιουργήματά τους...

Γιά τούς λόγους αὐτούς, ἀπό τίς πρῶτες στιγμές τῆς γνωριμίας μου μέ τό συγγραφέα (ἐκ τῶν ὑστέρων μπορῶ νά τό διμολογήσω), διατηρούσα κάποιες εὐλόγες ἐπιφυλάξεις γιά τό ἐγχειρημά του. Σταδιακά, δύμως, συνειδητοποιούσα ὅτι καὶ ἔκεινος, ὄντας λίγο-πολύ παγιδευμένος, ὅπως ὅλοι μας, ἀπό τόν ἐπικίνδυνον αὐτό μῦθο, ἀπέδειπε σέ μιά ἀπομυθοποίηση, ἐπικεντρωμένη ἀκριβῶς στίς «λευκές σελίδες» ὅλης τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας —στά ἐλληνικά καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καθοριστικότερα χρόνια τῆς καλλιαράχης σταδιοδρομίας. "Ομως ὁ μῦθος Κάλλας μέ ἐπηρέαζε: πόσες φορές δά δέν εὐχήθηκα τό ἀδύνατον, νά ἔανακουόσω τίς ἡχογραφήσεις της μέ αὐτί ἐντελῶς παρθένο, δίχως νά ἔρω ποια τραγουδάει! "Ομως πῶς νά συμβεῖ κάτι τέτοιο, ὅταν, ἀν̄ μή τί ἄλλο, τό 1977 σάν πέθανε, οἱ μονογραφίες της ἦταν 16, ἐνῶ σήμερα, κατά τό συγγραφέα, ἔπερονούν τίς 70!

Καί μόνον οἱ ἀριθμοί αὐτοί ἀρκοῦν γιά νά δώσουν τό μέτρο τοῦ ἐγχειρήματος. Μετά τήν ἀνεκτίμητη καὶ ἀπαράγοντης ἐντιμότητας συμβολή τοῦ Πολύδιου Μαρσάν, τό 1983, δ Νίκος Πετσάλης-Διομήδης ἐστίασε τήν ἐρευνητική του προσπάθεια σέ μιά τρομακτική ἐκτάσεως καταγραφή προφορικῶν μαρτυριῶν (69 είναι μόνον οἱ ἐκτενέστερες.

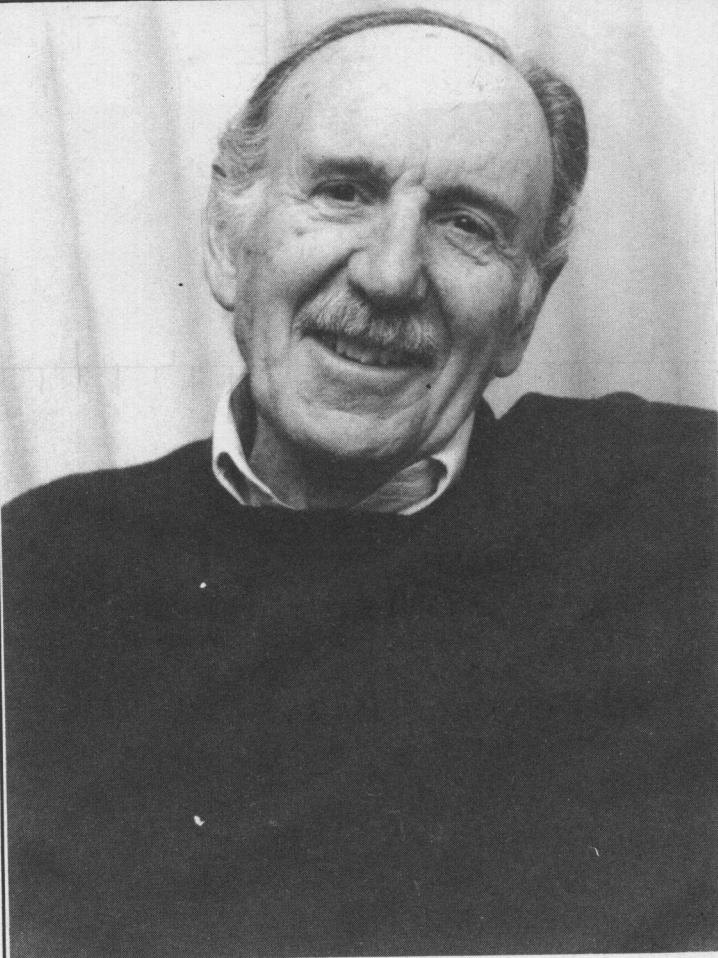
ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ

Έν δλω, Συγκομιδή 1943-1997

Η σχέση μου μέ τήν Ποίηση ύπηρξε πάντοτε κι εξακολουθεῖ νά είναι έρωτική, ἔτσι τήν όνομάξω ἐγώ. Ένας ἔρωτας παράφορος και παράνομος, πού δέν τολμοῦσα νά τόν φανερώσω, ύπακούοντας σέ μιάν ἔμφυτη συστολή ἀλλά και σέ μιά κάποια ἀπροθυμία μου πρός τή δημοσιότητα γενικότερα. Μιά μορφή, περίπου Ντόκτορ Τζέκυλ και Μίστερ Χάντ, πού παρ' ὅλα αυτά μοῦ χάριζε δύναμη και ήρεμία. Τήν ήμέρα τραπεζικός και τό δράδυ ποιητής!

Ζοῦμε σέ δύσκολους καιρούς. Σ' ἔναν κόσμο πού ἀλλάζει γοργά μέ ρυθμό ἀσφυκτικό. Σ' ἔναν κόσμο πού ἄρχισε νά φαίνεται πλέον ξένος. Τά μονοπάλια, οἱ ἔξοπλισμοί, τά συνδικάτα, οἱ ἰσχυροί τῆς γῆς, ἐλέγχουν τώρα τή ζωή μας και μᾶς ἀπορροσανατολίζουν. Οἱ ύπολογιστές ἀποδελτιώνουν και καταγράφουν ἀκόμα και τήν τελευταία μας λεπτομέρεια, προσπαθώντας νά δροῦν προσβάσεις ώς και στά ἀβατα τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Στίς σκέψεις μας, στά αἰσθήματά μας. Κιόλας δρισκόμαστε μπροστά σ' ἔναν ἐπερχόμενο σκοταδισμό. Στό νοῦ μου ἔρχεται συχνά δ Μιχάλης Κατσαρός πού πρόιν ἀπό πολλά χρόνια μᾶς προειδοποιούσε μ' ἐκεῖνο τό ἀνεπανάληπτο ποίημά του 'Αντισταθεῖτε!

Μόνος τρόπος ν' ἀποφύγουμε τήν καθυπόταξη και νά διασώσουμε τήν ἀνθρωπιά μας ἀπό τήν ἐπιδυσλή πού πλησιάζει και ἀμεσα μᾶς ἀπειλεῖ, είναι ή ἐπιστροφή στίς παλιές ἀξίες και ή ἀπανεύρεση τῆς ἀπέραντης μαγείας τοῦ ἀνθρώπου. Μ' ἐλεύθερο τό πνεῦμα του και ἀνεξάντλητες τίς δυνάμεις του.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Τίς νύχτες
Πού είναι ἀμφίστομες
"Οπως κι ὁ ἔρωτας
Ντύνεται στά ὄνειρα
Κι ἀποταμιεύει
Μέσα σέ μπαλόνια
Σπαράγματα
Και νάματα ψυχῆς
Γιά ἐκεῖνες
Τίς στιγμές τοῦ πάθους
"Οταν αὐτά θά σκάνουν
Σκορπίζοντας
Στόν κόσμο
Χρώματα
Και εἰκόνες
Και λέξεις
Πού θά περιδινοῦνται
Γύρω ἀπό σύννεφα φωτός

27 Μαΐου, 1997

ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΙΑΣ ΑΔΕΣΜΕΥΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΥΣ ΚΑΡΠΟΥΣ ΜΙΑΣ ΕΠΩΔΥΝΗΣ ΕΝΗΛΙΚΙΩΣΗΣ

τοῦ Γιώργου Μαρκόπουλου

Aνάμεσα στούς ποιητές έκείνους πού τό έργο τους τό προσδιορίζουν κάποιες συντεταγμένες κοινωνικής χροιᾶς, ξεχωριστή θέση, πού τόν άναδεικνύει καί ὡς έναν ἀπό τούς σημαντικότερους μεταπολεμικούς ποιητές μας, κατέχει καί δικαίως την πρωτιά του στην Ελλάδα.

Παρ' ὅλα αὐτά, διαφέρει σημαντικά το έργο τους τόν Κλείτο Κύρου από τούς άλλους ποιητές της ίδιας περιόδου που ούτως ή αλλως υπῆρξε καθοριστική γιά όλη τη μετέπειτα ζωή τού ποιητή, έρχονται γιά νά διαβρώσουν τό ηδη βεβαρυμένο τοπίο τῆς ψυχῆς καί νά προκαλέσουν θρήνος άξεπέραστα, μέσα ἀπό στίχους πού τούς διακρίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων καί μιά, ὅχι διά «γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ» πάντως, καρυωτακής προελεύσεως ζοφερότητα καί διάθεση μελαγχολίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, διαφέρει σημαντικά το έργο τους τόν Κλείτο Κύρου από τούς άλλους ποιητές της ίδιας περιόδου που ούτως ή αλλως υπῆρξε καθοριστική γιά όλη τη μετέπειτα ζωή τού ποιητή, έρχονται γιά νά διαβρώσουν τό ηδη βεβαρυμένο τοπίο τῆς ψυχῆς καί νά προκαλέσουν θρήνος άξεπέραστα, μέσα ἀπό στίχους πού τούς διακρίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων καί μιά, ὅχι διά «γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ» πάντως, καρυωτακής προελεύσεως ζοφερότητα καί διάθεση μελαγχολίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, διαφέρει σημαντικά το έργο τους τόν Κλείτο Κύρου από τούς άλλους ποιητές της ίδιας περιόδου που ούτως ή αλλως υπῆρξε καθοριστική γιά όλη τη μετέπειτα ζωή τού ποιητή, έρχονται γιά νά διαβρώσουν τό ηδη βεβαρυμένο τοπίο τῆς ψυχῆς καί νά προκαλέσουν θρήνος άξεπέραστα, μέσα ἀπό στίχους πού τούς διακρίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων καί μιά, ὅχι διά «γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ» πάντως, καρυωτακής προελεύσεως ζοφερότητα καί διάθεση μελαγχολίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, διαφέρει σημαντικά το έργο τους τόν Κλείτο Κύρου από τούς άλλους ποιητές της ίδιας περιόδου που ούτως ή αλλως υπῆρξε καθοριστική γιά όλη τη μετέπειτα ζωή τού ποιητή, έρχονται γιά νά διαβρώσουν τό ηδη βεβαρυμένο τοπίο τῆς ψυχῆς καί νά προκαλέσουν θρήνος άξεπέραστα, μέσα ἀπό στίχους πού τούς διακρίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων καί μιά, ὅχι διά «γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ» πάντως, καρυωτακής προελεύσεως ζοφερότητα καί διάθεση μελαγχολίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, διαφέρει σημαντικά το έργο τους τόν Κλείτο Κύρου από τούς άλλους ποιητές της ίδιας περιόδου που ούτως ή αλλως υπῆρξε καθοριστική γιά όλη τη μετέπειτα ζωή τού ποιητή, έρχονται γιά νά διαβρώσουν τό ηδη βεβαρυμένο τοπίο τῆς ψυχῆς καί νά προκαλέσουν θρήνος άξεπέραστα, μέσα ἀπό στίχους πού τούς διακρίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων καί μιά, ὅχι διά «γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ» πάντως, καρυωτακής προελεύσεως ζοφερότητα καί διάθεση μελαγχολίας.

οί ἐσωτερικοί ἀντικατοπτρισμοί ἐκείνου τοῦ πρωταρχικοῦ διώματος ἀναφαίνονται μέλετατας διαθλάσεις, γιά νά προσδιορίσουν ἐκ νέου τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς καί νά ἀποκαλύψουν τί δρίσκεται «εἰς τόν πάτο τῆς εἰκόνας»:

Μέσα σέ καταυλισμούς ἀναμνήσεων
Συνωθοῦνται ἄνθρωποι μέ φωνή
Ταπεινή προφέροντας περήφανους
Στίχους αὐτοσχεδιάζουν ἀποχαιρετισμούς
Κι ἔξαφανίζουν εὐτελεῖς παρορμήσεις

Ἡ ποίηση, ἀκόμη καί ὅταν ἀπεικονίζει ζοφερά συναι-
θήματα, καταφάσκει στή ζωή, ἀνασύροντας μέ τρομερή¹
διαύγεια καί ἀποδειτιώνοντας τίς ἀξίες πού τήν προασπί-
ζουν, ἐπειδή ή ούσια τῆς τέχνης ἐναντιώνεται στό θάνατο.
Κάτω ἀπό ἕνα τέτοιο πρόσμα, ἡ ποίηση τοῦ Κλείτου Κύ-
ρου, παρ' ὅτι παραπέμπει στόν λυγμό καί στήν κραυγή,
δέν γίνεται ἔξπρεσσονιστική.² Αντίθετα ἔχει κατακήσει
μιά διαφάνεια συνώνυμη τῆς πτητικότητας, ἰσορροπώντας
μέ λεπτές ἀποχρώσεις στά ἐπικίνδυνα παιχνίδια μέ τό χρό-

νο. Χωρίς νά είναι σκοτεινή, σοῦ ἐπιτρέπει νά ἐννοήσεις τό σκοτάδι, ὃς ἀναπόσπαστο συστατικό τοῦ Κόσμου. ἀφοῦ τό σκοτάδι δέν είναι παρά ή συμπύκνωση τῆς νύ-
χτας. Καί ὁ ποιητής καταφεύγει συχνά στό ὄνειρο γιά νά τή διαπλεύσει, διασώζοντας μέσα του, ὅπως στήν Κιβωτό τοῦ Νῶε, ὅ, τι πολύτιμο κινδυνεύει νά ἀφανιστεῖ ἀπό τήν
βαρβαρότητα καί τήν εὐτέλεια. Βέβαια, ἀντιστικτικά, ὅλι
παραπέμπουν σ' ἐκείνη τήν ἐποχή, τήν δοία ὁ Κλείτος
Κύρου τήν ἔχει εἰσπράξει σάν μία ούτοπία πού βιώθηκε:

... ὅταν τά τεκταινόμενα γύρω σου ξεπερνούσανε
κάθε φαντασία ἡταν θά λέγαμε ὀνείρων ἀπατηλότερα

Τό ὄνειρο, ἐγκλωβισμένο στό χρόνο τῆς Ποίησης, ἀνα-
πλάθει μέ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητας τόν ἀπότοχο αὐ-
τοῦ πού ἡταν κάποτε ἡ ζωή, σάν ἔνα ἀνελέητο βουητό
ἀπέναντι στό μηδαμινό παρόν. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ποιητῆ
νά ἔξαλείψει τήν σκοτεινή πλευρά τῶν ἀνθρώπων, γίνεται
θετική ἐμπειρία, ἀφοῦ ή ποίηση δέν είναι ἀπλά ἔνα παιχνί-
δια μέ τίς λέξεις, ἀλλά σοῦ μεταδίδει ἀπειρη ἀντοχή καί

